

ОХОРОНЮВАНІ ПРИРОДНІ ТЕРИТОРІЇ

СУЧАСНИЙ СТАН ФАУНИ ХРЕБЕТНИХ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ “ГУЦУЛЬЩИНА”

І.М. Горбань, І.В. Скільський, Л.І. Мелешук, Л.І. Горбань

Львівський національний університет ім. Івана Франка, Чернівецький краєзнавчий музей,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича,
Природний заповідник “Розточчя”

З метою збереження, відтворення та раціонального використання генетичних ресурсів рослинного і тваринного світу, унікальних природних комплексів, етнокультурного середовища, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історичну, наукову, пізнавальну, освітньо-виховну, естетичну й рекреаційну цінність, у 2002 р. в межах Косівського району Івано-Франківської області створений національний природний парк “Гуцульщина” (Пророчук та ін., 2003). Він знаходиться в лісистій частині Покутсько-Буковинських Карпат (Держипільський та ін., 2004). Відповідно до лісорослинного районування, на його території проходить межа передгірних і гірських лісів.

Площа земель парку – 32271 га, у тому числі 7606 га надані в постійне користування, а 24665 га включені до його складу без вилучення в землекористувачів (Пророчук та ін., 2003). Протяжність території заповідного об’єкта з північного заходу на південний схід сягає близько 29 км, а з північного сходу на південний захід – до 20 км.

Територія НПП “Гуцульщина”, з точки зору зоогеографічного районування України (Щербак, 1988; та ін.), знаходиться в Палеарктичній області, Бореальній Європейсько-Сибірській підобласті, Європейсько-Західно-Сибірській лісовій провінції, Центральньо-Європейському окрузі, Карпатському районі. Заповідний об’єкт розташований у межах *трьох ділянок*. Природний рослинний покрив *східної передгірської ділянки* утворений листяними та мішаними лісами, а також різноманітними луками; висоти змінюються від 160 до 550 м н. р. м. Значні площі землі тут здавна розорюються. У межах зазначеної зоогеографічної ділянки розташована північно-східна частина території національного парку (Горбань, Скільський, 2008). Для *гірської лісової ділянки* характерне переважання листяних (букових) і хвойних (з криволіссям) насаджень на висотах 500–1200 і 900–1650 м н. р. м. відповідно. На відміну від передгір’їв, з хребетних тварин тут у значній кількості з’являються типові представники бореального фауністичного комплексу, який у чистих ялинових і мішаних лісах відрізняється, насамперед, за кількісними співвідношеннями (Щербак, 1988). У межах гірської лісової зоогеографічної ділянки знаходиться центральна частина території НПП “Гуцульщина” (Горбань, Скільський, 2008). Для *полонинської ділянки* характерне переважання гірських луків і краплень криволісся на висотах 1500–2000 м н. р. м. З пойкилотермних назем-

них хребетних сюди проникають буквально лічені види (Щербак, 1988). У межах зазначеної зоогеографічної ділянки розташована південно-західна частина заповідного об’єкта (Горбань, Скільський, 2008).

Цілеспрямоване комплексне вивчення видового складу хребетних тварин НПП “Гуцульщина” та прилеглих територій проводилося у 2003–2007 рр. Раніше фауну зазначеної місцевості ніхто спеціально не вивчав і в доступних нам літературних джерелах опубліковані лише дуже фрагментарні відомості про зустрічі окремих представників (Горбань, Скільський, 2008). Матеріали, що стосуються видового складу та розподілу хребетних тварин заповідного об’єкта, були зібрані під час експедицій співробітників кафедри зоології Львівського національного університету ім. Івана Франка, Державного природознавчого музею НАН України та відділу природи Чернівецького краєзнавчого музею.

Наші дослідження протягом останніх двох десятиліть (фрагментарно – з середини 1970-х рр.) проводилися на більшій частині території, де зараз знаходиться НПП “Гуцульщина”, шляхом обстеження максимально можливої кількості найрізноманітніших екосистем у всі сезони року (Горбань, Скільський, 2008). Основна увага була приділена вивченню фауни лісових біотопів, різнотравно-злакових і пасовищних луків, водойм і прибережних ділянок, петрофітних утворень, селітебних ландшафтів. Візуальні спостереження за птахами й окремими ссавцями, для більш точного визначення їх видової належності, проводилися із застосуванням спеціальних оптичних приладів.

Загальна характеристика фауни хребетних

На основі узагальнення матеріалів польових досліджень, зібраних за попередні роки, а також у результаті опрацювання доступних літературних джерел, фондів зібрань музеїв (Зоологічний музей Національного науково-природознавчого музею НАН України, Державний природознавчий музей НАН України, Зоологічний музей Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, Чернівецький краєзнавчий музей) та особистих повідомлень багатьох учених-зоологів і любителів природи (лісівники, юні натуралісти, вчителі біології загальноосвітніх шкіл та ін.), на території НПП “Гуцульщина” та прилеглих ділянках (у межах Косівського району) встановлене перебування 278

видів хребетних тварин (Горбань, Скільський, 2008), що складає 55,1 % від їх загальної кількості в Українських Карпатах. Вони належать до 193 родів, 82 родин, 31 ряду і 6 класів.

Нижче в наведених списках порядок розташування таксонів (а також їх українські та латинські назви) представлений за (зі змінами й доповненнями): Ю.В. Мовчан (2005) – міноги та променепері риби; В.І. Тарашук (1959) і Є.М. Писанець (2006, 2007) – земноводні та плазуни; Л.С. Степанян (1990) та Г.В. Фесенко і А.А. Бокотей (2002) – птахи; І. Загороднюк зі співавторами (1997) та “Ссавці України...” (1999) – ссавці. Статус перебування птахів: гн – гніздовий вид (достовірно, ймовірно чи можливо), зм – зимуючий, лт – літучий, пр – пролітний, зл – залітний.

Клас МІНОГИ (СЕРНАЛАСПИДОМОРФНІ). У межах НПП “Гуцульщина” і на прилеглих ділянках встановлене перебування єдиного представника (Редкие..., 1988; Пророчук та ін., 2003; Скільський та ін., 2005а), або 50,0 % від числа цих тварин, виявлених на території Українських Карпат (Горбань, Скільський, 2008). Мінога українська (*Eudontomyzon mariae* (Berg)) (**ряд Міногоподібні (Petromyzontiformes), родина Міногові (Petromyzontidae)**) спорадично трапляється в Черемоші та невеликих річках східної частини парку.

Клас ПРОМЕНЕПЕРІ РИБИ (АСТІНОПТЕРІГІ). За результатами наших досліджень, аналізу неопублікованих матеріалів і даних з літературних джерел (Шнаревич, Мошук, 1957; Шнаревич, 1959, 1968; Шнаревич и др., 1959; Кулаковская, Коваль, 1973; Мовчан, Смірнов, 1981; Редкие..., 1988; Пророчук та ін., 2003; Скільський та ін., 2005а; та ін.) на території заповідного об’єкта і прилеглих ділянках попередньо встановлене перебування 35 видів (з 30 родів, 9 родин і 6 рядів), що складає 51,5 % багатства іхтіофауни Українських Карпат (Горбань, Скільський, 2008).

Ряд Короподібні (Cypriniformes). Родина Коропові (Cyprinidae): ялець європейський (*Leuciscus leuciscus* (L.)), головень звичайний (*L. cephalus* (L.)), плітка звичайна (*Rutilus rutilus* (L.)), підуст звичайний (*Chondrostoma nasus* (L.)), бистрянка дунайська (*Alburnoides bipunctatus* (Bloch)), верховодка звичайна (*Alburnus alburnus* (L.)), верховка звичайна (*Leucaspis delineatus* (Heckel)), голянь звичайний (*Phoxinus phoxinus* (L.)), рибець звичайний (*Vimba vimba* (L.)), білізна звичайна (*Aspius aspius* (L.)), товстолобик білий амурський (*Hypophthalmichthys molitrix* (Valenciennes)) (акліматизований вид), гірчак європейський (*Rhodeus amarus* (Bloch)), чебачок амурський (*Pseudorasbora parva* (Temm. et Schleg.)) (акліматизований вид (вселенець)), пічкур звичайний (*Gobio gobio* (L.)), марена звичайна (*Barbus barbatus* (L.)), марена дунайсько-дністровська (*B. petenyi* Heckel) (ендемик басейнів Дунаю і Дністра), амур білий східноазіатський (*Ctenopharyngodon idella* (Valenciennes)) (акліматизований вид), короп європейський (*Cyprinus carpio* L.), карась звичайний (*Carassius carassius* (L.)), карась сріблястий (*C. auratus* (Bloch)) (акліматизований вид). **Родина В’юнові (Cobitidae):** щипавка звичайна (*Cobitis taenia* L.), щипавка золотиста (*Sabanejewia aurata* (Filippi)) (третинний релікт). **Родина Баліторові (Balitoridae):** вусатий слиж європейський (*Barbatula barbatula* (L.)). **Ряд Щукоподібні (Esociformes). Родина Щукові (Esocidae):** щука звичайна (*Esox lucius* L.). **Ряд Лососеподібні (Salmoniformes). Родина Лососеві (Salmonidae):** харіус європейський (*Thymallus thymallus* (L.)) (реліктовий вид), форель струмкова (*Salmo trutta* L. [m. fario]), форель райдужна (*S. gairdnerii* Richardson) (акліматизований вид), лосось дунайський (*Hucho hucho* (L.)) (реліктовий вид, ендемик басейну Дунаю). **Ряд Тріскоподібні (Gadiformes). Родина Миневі (Lotidae):** минь річковий (*Lota lota* (L.)). **Ряд Скорпеніподібні (Scorpaeniformes). Родина Рогаткові (Cottidae):** бабець звичайний (*Cottus gobio* L.) (третинний релікт), бабець строкатоплавцевий (*C. poecilopus* Heckel) (третинний релікт). **Ряд Окунеподібні (Perciformes). Родина Окуневі (Percidae):** окунь звичайний (*Percula fluviatilis* L.), чоп малий (*Zingel streber* (Siebold)) (ендемик басейну Дунаю), йорж звичайний (*Gymnocephalus cernuus* (L.)). **Родина Головешкові (Odontobutidae):** головешка ротань (*Perccottus glenii* Dybowski) (акліматизований вид (вселенець)).

Трохи більше половини з перелічених вище видів складають представники родини Коропових. Необхідно зазначити, що фауна кісткових риб у межах НПП “Гуцульщина” ще потребує проведення спеціальних досліджень (Горбань, Скільський, 2008).

Клас ЗЕМНОВОДНІ (АМФІБІА). Налічує 17 видів (узагальнено за: Тарашук, 1959; Щербак, Щербань, 1980; Редкие..., 1988; Прядко, 1993; Писанець, 2003, 2007; Пророчук та ін., 2003; Горбань, Брусак, 2005; Горбань, Горбань, 2005; Горбань та ін., 2005; Писанець и др., 2005; Смірнов, Хлус, 2006; наші неопубл. матер.), або 94,4 % батрахофауни Українських Карпат (Горбань, Скільський, 2008). Ці представники належать до 10 родів, 6 родин і 2 рядів.

Ряд Хвостаті (Caudata). Родина Саламандрові (Salamandridae): саламандра плямиста (*Salamandra salamandra* (L.)) (реліктовий вид), тритон гребінчастий (*Triturus cristatus* (Laur.)), тритон альпійський (*Mesotriton alpestris* (Laur.)), тритон карпатський (*Lissotriton montandoni* (Boul.)) (реліктовий вид, ендемик Карпат), тритон звичайний (*L. vulgaris* (L.)). **Ряд Безхвості (Anura). Родина Кумкові (Bombinatoridae):** кумка червоночерева (*Bombina bombina* (L.)), кумка жовточерева (*B. variegata* (L.)). **Родина Часничниці (Pelobatidae):** часничниця звичайна (*Pelobates fuscus* (Laur.)). **Родина Ропухові (Bufonidae):** ропуха звичайна (*Bufo bufo* (L.)), ропуха зелена (*B. viridis* Laur.). **Родина Квакшеві (Hylidae):** квакша звичайна (*Hyla arborea* (L.)). **Родина Жабові (Ranidae):** жаба трав’яна (*Rana temporaria* L.), жаба гостроморда (*R. arvalis* Nilsson), жаба прудка (*R. dalmatina* Fitz. et Bonap.), жаба озерна (*Pelophylax ridibundus* (Pall.)), жаба ставкова (*P. lessonae* (Camerano)), жаба їстівна (*P. esculentus* (L.)) [kl.].

З усіх видів амфібій на території НПП “Гуцульщина” переважають жаби (35,3 %) та хвостаті земноводні (29,4 %).

Клас ПЛАЗУНИ (РЕПТИЛА). У межах заповідного об’єкта встановлене перебування 6 видів (узагальнено за: Тарашук, 1959; Щербак, Щербань, 1980; Пророчук та ін., 2003; Горбань, Брусак, 2005; Горбань та

ін., 2005; Смірнов, Хлус, 2006; наші неопубл. матер.), які належать до 6 родів, 4 родин й 1 ряду. Це складає 54,6 % багатства герпетофауни Українських Карпат (Горбань, Скільський, 2008).

Ряд Лускаті (Squamata). Родина Ящіркові (Lacertidae): ящірка живородна (*Zootoca vivipara* (Jacq.)), ящірка прудка (*Lacerta agilis* L.). Родина Веретільниці (Anguillidae): веретільниця ламка (*Anguis fragilis* L.). Родина Вужеві (Colubridae): мідянка звичайна (*Coronella austriaca* Laur.), вуж звичайний (*Natrix natrix* (L.)). Родина Гадюкові (Viperidae): гадюка звичайна (*Vipera berus* (L.)).

З перелічених вище рептилій найбільш типовими представниками на території національного парку є живородна та прудка ящірки, а високо в горах – звичайна гадюка.

Клас ПТАХИ (AVES). За результатами власних досліджень авторів (вони частково опубліковані: Скільський, 1990, 1991, 1992; Габер та ін., 1992; Годованець, Скільський, 1996; Бумар та ін., 2004; Горбань, Горбань, 2005; Горбань та ін., 2005, 2006; Горбань, 2005–2006; та ін.), особистих повідомлень окремих орнітологів і любителів природи (А.А. Бокотей, Н.В. Дзюбенко, С.В. Домашевський, І.Л. Стефурак, Г.Й. Юзевич та ін.), аналізу музейних колекцій (Бокотей, 1992; Бокотей, Соколов, 2000) і внаслідок опрацювання багатьох літературних джерел (Страутман, 1954, 1963а, б; Турянин, 1975; Грищенко, 1992; Бондаренко, 1993; Іванюк, 1994; Матеріали..., 1994; Брусак, Зінько, 1996; Пророчук та ін., 2003; Стефурак, 2003; Держипільський та ін., 2004; Мелешук, 2006; Мелешук, Федоряк, 2006; Стефурак, Стефурак, 2006; та ін.), у НПП “Туцільщина” і на прилеглих ділянках встановлене перебування 170 видів птахів (зі 108 родів, 43 родин і 15 рядів), що складає 52,2 % від загальної кількості орнітофауни Українських Карпат (Горбань, Скільський, 2008).

Ряд Норцеподібні (Podicipediformes). Родина Норцепі (Podicipedidae): норець малий (*Podiceps ruficollis* (Pall.)) (пр). **Ряд Лелекоподібні (Ciconiiformes).** Родина Чаплеві (Ardeidae): бугай (*Botaurus stellaris* (L.)) (пр), бугайчик (*Ixobrychus minutus* (L.)) (гн), чепура велика (*Egretta alba* (L.)) (зл), чапля сіра (*Ardea cinerea* L.) (лт), чапля руда (*A. purpurea* L.) (зл). Родина Лелекові (Ciconiidae): лелека білий (*Ciconia ciconia* (L.)) (гн), лелека чорний (*C. nigra* (L.)) (гн) (реліктовий вид). **Ряд Гусеподібні (Anseriformes).** Родина Качкові (Anatidae): гуска сіра (*Anser anser* (L.)) (пр), гуменник (*A. fabalis* (Lath.)) (пр), крижень (*Anas platyrhynchos* L.) (гн, зм), чирянка велика (*A. querquedula* L.) (гн), гоголь (*Bucephala clangula* (L.)) (пр). **Ряд Соколоподібні (Falconiformes).** Родина Яструбові (Accipitridae): осоїд (*Pernis apivorus* (L.)) (гн), шуліка рудий (*Milvus milvus* (L.)) (гн), шуліка чорний (*M. migrans* (Bodd.)) (гн), лунь польовий (*Circus cyaneus* (L.)) (пр), лунь очеретяний (*C. aeruginosus* (L.)) (гн), яструб великий (*Accipiter gentilis* (L.)) (гн, зм), яструб малий (*A. nisus* (L.)) (гн, зм), зимняк (*Buteo lagopus* (Pontopp.)) (зм), канюк звичайний (*B. buteo* (L.)) (гн, зм), зміїд (*Circaetus gallicus* (Gm.)) (гн), орел-карлик (*Hieraetus pennatus* (Gm.)) (гн), підорлик малий (*Aquila pomarina* C. L. Brehm) (гн), беркут (*A. chrysa-*

tos (L.)) (гн, зм), гриф чорний (*Aegyptius monachus* (L.)) (зл). Родина Соколові (Falconidae): балабан (*Falco cherrug* Gray) (пр), сапсан (*F. peregrinus* Tunst.) (зм), підсоколик великий (*F. subbuteo* L.) (гн), підсоколик малий (*F. columbarius* L.) (зм), кібчик (*F. vespertinus* L.) (гн), боривітер звичайний (*F. tinnunculus* L.) (гн, зм). **Ряд Куроподібні (Galliformes).** Родина Тетерукові (Tetraonidae): тетерук (*Lyrurus tetrix* (L.)) (гн, зм), глухар (*Tetrao urogallus* L.) (гн, зм), орябок (*Tetrastes bonasia* (L.)) (гн, зм). Родина Фазанові (Phasianidae): куріпка сіра (*Perdix perdix* (L.)) (гн, зм), перепілка (*Coturnix coturnix* (L.)) (гн). **Ряд Журавлеподібні (Gruiformes).** Родина Журавлеві (Gruidae): журавель сирій (*Grus grus* (L.)) (пр). Родина Пастушкові (Rallidae): пастушок (*Rallus aquaticus* L.) (пр), погонич звичайний (*Porzana porzana* (L.)) (пр), погонич малий (*P. parva* (Scop.)) (пр), деркач (*Crex crex* (L.)) (гн), курочка водяна (*Gallinula chloropus* (L.)) (гн), лиска (*Fulica atra* L.) (пр). **Ряд Сивкоподібні (Charadriiformes).** Родина Сивкові (Charadriidae): пісочник малий (*Charadrius dubius* Scop.) (гн), чайка (*Vanellus vanellus* (L.)) (гн). Родина Баранцеві (Scolopacidae): коловодник лісовий (*Tringa ochropus* L.) (лт, зм), набережник (*Actitis hypoleucos* (L.)) (гн), слуква (*Scolopax rusticola* L.) (гн). Родина Мартиніві (Laridae): мартин звичайний (*Larus ridibundus* L.) (лт), мартин сивий (*L. canus* L.) (лт), крикочок чорний (*Chlidonias niger* (L.)) (зл), крикочок білощокий (*Ch. hybrida* (Pall.)) (зл), крикочок річковий (*Sterna hirundo* L.) (гн), крикочок малий (*S. albifrons* Pall.) (зл). **Ряд Голубоподібні (Columbiformes).** Родина Голубові (Columbidae): припутень (*Columba palumbus* L.) (гн), голуб-синяк (*C. oenas* L.) (гн), голуб сизий (*C. livia* Gm. [var. subdomestica]) (гн, зм), горлиця садова (*Streptopelia decaocto* (Frisv.)) (гн, зм), горлиця звичайна (*S. turtur* (L.)) (гн). **Ряд Зозулеподібні (Cuculiformes).** Родина Зозулеві (Cuculidae): зозуля (*Cuculus canorus* L.) (гн). **Ряд Совоподібні (Strigiformes).** Родина Совові (Strigidae): пугач (*Bubo bubo* (L.)) (гн, зм), сова вухата (*Asio otus* (L.)) (гн, зм), совка (*Otus scops* (L.)) (гн), сич волохатий (*Aegolius funereus* (L.)) (гн, зм), сич хатний (*Athene noctua* (Scop.)) (гн, зм), сичик-горобець (*Glaucidium passerinum* (L.)) (гн, зм), сова сіра (*Strix aluco* L.) (гн, зм), сова довгохвоста (*S. uralensis* Pall.) (гн, зм). **Ряд Дрімлюгоподібні (Caprimulgiformes).** Родина Дрімлюгові (Caprimulgidae): дрімлюга (*Caprimulgus europaeus* L.) (гн). **Ряд Серпокрильцеподібні (Apodiformes).** Родина Серпокрильцеві (Apodidae): серпокрилець чорний (*Apus apus* (L.)) (гн). **Ряд Ракшенподібні (Coraciiformes).** Родина Рибалочкові (Alcedinidae): рибалочка (*Alcedo atthis* (L.)) (гн, зм). Родина Бджолоїдка (*Merops apiaster* L.) (гн). **Ряд Одулоподібні (Upipiformes).** Родина Одулові (Upidae): одуд (*Upupa epops* L.) (гн). **Ряд Дятлоподібні (Piciformes).** Родина Дятлові (Picidae): крутиголовка (*Jynx torquilla* L.) (гн), дятел зелений (*Picus viridis* L.) (гн, зм), дятел сивий (*P. canus* Gm.) (гн, зм), жовна чорна (*Dryocopus martius* (L.)) (гн, зм), дятел звичайний (*Dendrocopos major* (L.)) (гн, зм), дятел сирійський (*D. syriacus* (Hempr. et Ehr.)) (гн, зм), дятел середній (*D. medius* (L.)) (гн, зм), дятел білоспинний (*D. leu-*

cotos (Bechst.)) (гн, зм), дятел малий (*D. minor* (L.)) (гн, зм), дятел трипальний (*Picoides tridactylus* (L.)) (гн, зм). **Ряд Горобцеподібні (Passeriformes).** **Родина Ластівкові (Hirundinidae):** ластівка берегова (*Riparia riparia* L.) (гн), ластівка сільська (*Hirundo rustica* L.) (гн), ластівка міська (*Delichon urbica* L.) (гн). **Родина Жайворонкові (Alaudidae):** посмітюха (*Galerida cristata* (L.)) (гн, зм), жайворонок лісовий (*Lullula arborea* (L.)) (гн), жайворонок польовий (*Alauda arvensis* L.) (гн). **Родина Плискові (Motacillidae):** шеврик лісовий (*Anthus trivialis* (L.)) (гн), шеврик лучний (*A. pratensis* (L.)) (гн), шеврик гірський (*A. spinoletta* (L.)) (гн), плиска жовта (*Motacilla flava* L.) (гн), плиска гірська (*M. cinerea* Tunst.) (гн), плиска біла (*M. alba* L.) (гн). **Родина Сорокопудові (Laniidae):** сорокопуд терновий (*Lanius collurio* L.) (гн), сорокопуд чернолобий (*L. minor* Gm.) (гн), сорокопуд сірий (*L. excubitor* L.) (гн, зм). **Родина Вивільгові (Oriolidae):** вивільга (*Oriolus oriolus* (L.)) (гн). **Родина Шпаківі (Sturnidae):** шпак звичайний (*Sturnus vulgaris* L.) (гн, зм). **Родина Воронові (Corvidae):** сойка (*Garrulus glandarius* (L.)) (гн, зм), сойка (*Pica pica* (L.)) (гн, зм), горіхівка (*Nucifraga caryocatactes* (L.)) (гн, зм), галка (*Corvus monedula* L.) (гн, зм), грак (*C. frugilegus* L.) (гн, зм), ворона сіра (*C. cornix* L.) (гн, зм), крук (*C. corax* L.) (гн, зм). **Родина Омелюхові (Bombycillidae):** омелюх (*Bombycilla garrulus* (L.)) (зм). **Родина Пронуркові (Cinclidae):** пронурок (*Cinclus cinclus* (L.)) (гн, зм). **Родина Кропивникові (Troglodytidae):** кропивник (*Troglodytes troglodytes* (L.)) (гн, зм). **Родина Тиніткові (Prunellidae):** тинітка лісова (*Prunella modularis* (L.)) (гн). **Родина Кропив'янкові (Sylviidae):** кобилочка річкова (*Locustella fluviatilis* (Wolf)) (гн), очеретянка чагарникова (*Acrocephalus palustris* (Bechst.)) (гн), очеретянка ставкова (*A. scirpaceus* (Herm.)) (гн), очеретянка велика (*A. arundinaceus* (L.)) (гн), берестянка звичайна (*Hippolais icterina* (Vieill.)) (гн), кропив'янка рябогруда (*Sylvia nisoria* (Bechst.)) (гн), кропив'янка чорноголова (*S. atricapilla* (L.)) (гн), кропив'янка садова (*S. borin* (Bodd.)) (гн), кропив'янка сіра (*S. communis* Lath.) (гн), кропив'янка прудка (*S. curruca* (L.)) (гн), вівчарик весняний (*Phylloscopus trochilus* (L.)) (гн), вівчарик-ковалик (*Ph. collybita* (Vieill.)) (гн), вівчарик жовтобровий (*Ph. sibilatrix* (Bechst.)) (гн). **Родина Золотомушкові (Regulidae):** золотомушка жовточуба (*Regulus regulus* (L.)) (гн, зм), золотомушка червоночуба (*R. ignicapillus* (Temm.)) (гн). **Родина Мухоловкові (Muscicapidae):** мухоловка строката (*Ficedula hypoleuca* (Pall.)) (гн), мухоловка білошия (*F. albicollis* (Temm.)) (гн), мухоловка мала (*F. parva* (Bechst.)) (гн), мухоловка сіра (*Muscicapa striata* (Pall.)) (гн), трав'янка лучна (*Saxicola rubetra* (L.)) (гн), трав'янка чорноголова (*S. torquata* (L.)) (гн), кам'янка звичайна (*Oenanthe oenanthe* (L.)) (гн), горихвістка звичайна (*Phoenicurus phoenicurus* (L.)) (гн), горихвістка чорна (*Ph. ochruros* (S. G. Gm.)) (гн), вільшанка (*Erithacus rubecula* (L.)) (гн, зм), соловейко східний (*Luscinia luscinia* (L.)) (гн), чикотень (*Turdus pilaris* L.) (гн, зм), дрізд гірський (*T. torquatus* L.) (гн), дрізд чорний (*T. merula* L.) (гн, зм), дрізд співоочий (*T. philomelos* C. L. Brehm) (гн), дрізд-омелюх (*T. viscivorus* L.) (гн, зм). **Родина Довгохвостосиницеві**

(**Aegithalidae**): синиця довгохвоста (*Aegithalos caudatus* (L.)) (гн, зм). **Родина Синицеві (Paridae):** гаїчка болотяна (*Parus palustris* L.) (гн, зм), гаїчка-пухляк (*P. montanus* Bald.) (гн, зм), синиця чубата (*P. cristatus* L.) (гн, зм), синиця чорна (*P. ater* L.) (гн, зм), синиця блакитна (*P. caeruleus* L.) (гн, зм), синиця велика (*P. major* L.) (гн, зм). **Родина Повзикові (Sittidae):** повзик (*Sitta europaea* L.) (гн, зм). **Родина Підкоришникові (Certhiidae):** підкоришник звичайний (*Certhia familiaris* L.) (гн, зм), підкоришник короткопальний (*C. brachydactyla* C. L. Brehm) (гн, зм). **Родина Горобцеві (Passeridae):** горобець хатній (*Passer domesticus* (L.)) (гн, зм), горобець польовий (*P. montanus* (L.)) (гн, зм). **Родина В'юркові (Fringillidae):** зяблик (*Fringilla coelebs* L.) (гн, зм), в'юрок (*F. montifringilla* L.) (зм), щедрик (*Serinus serinus* (L.)) (гн), зеленяк (*Chloris chloris* (L.)) (гн, зм), чиж (*Spinus spinus* (L.)) (гн, зм), щиглик (*Carduelis carduelis* (L.)) (гн, зм), коноплянка (*Acanthis cannabina* (L.)) (гн, зм), чечітка звичайна (*A. flammea* (L.)) (зм), смеречник (*Pinicola enucleator* (L.)) (зл), шишкар ялиновий (*Loxia curvirostra* L.) (гн, зм), снігур (*Pyrrhula pyrrhula* (L.)) (гн, зм), костогриз (*Coccothraustes coccothraustes* (L.)) (гн, зм). **Родина Вівсянкові (Emberizidae):** вівсянка звичайна (*Emberiza citrinella* L.) (гн, зм), пуночка (*Plectrophenax nivalis* (L.)) (зм).

Основу видового багатства складають Горобцеподібні – 85 (50,0 %) представників (Горбань, Скільський, 2008). З негоробиних птахів відносно високою є частка Соколоподібних – 20 (11,8 %) видів, Сивкоподібних – 11 (6,5 %) і Дятлоподібних – 10 (5,9 %). За особливостями перебування виявлені в межах заповідного об'єкта птахи розподілені наступним чином. Переважна більшість видів (140 або 82,4 %, що складає трохи більше 3/4 гніздової авіафауни Карпатського регіону України) є достовірно, ймовірно чи можливо (шкала за: The EBCC Atlas..., 1997) гніздовими (73 з них перелітні, а 67 залишаються зимувати). Літучими є 4 (2,4 %) представники – сіра чапля, лісовий коловодник (зрідка поодинокі особини трапляються також у холодну пору року), звичайний і сивий мартини. Майже половина видів (74 або 43,5 %) належать до зимуючих, причому 7 з них (зимняк, сапсан, малий підсоколик, омелюх, в'юрок, звичайна чечітка і пуночка) відмічені лише взимку. Пролітними є 12 (7,1 %) представників (малий норець, бугай, сіра гуска, гуменник, гоголь, польовий лунь, балабан, сірий журавель, пастушок, звичайний і малий погоничі та лиска), залітними – 7 або 4,1 % (велика чепура, руда чапля, чорний гриф, чорний, білощокий і малий кричак та смеречник) (Горбань, Скільський, 2008).

Клас ССАВЦІ (MAMMALIA). У НПП "Гуцульщина" і на прилеглих ділянках виявлено 49 видів (узагальнено за: Страутман, Татарінов, 1949; Татарінов, 1956, 1973; Турянин, 1975; Безродный, 1991; Бондаренко, 1993; Пророчук та ін., 2003; Горбань та ін., 2005; Скільський та ін., 2005а; Шевченко, Золотухина, 2005; Делеган та ін., 2006; М. П. Кобюк, І. В. Михайлюк, П. О. Семчук, особ. повід.; наші неопубл. матер.), або 61,3 % теріофауни Українських Карпат (Горбань, Скільський, 2008). Ці представники належать до 38 родів, 19 родин і 6 рядів.

Ряд Комахоїдні (Soriciformes). Родина Їжаків (Erinaceidae): їжак білочеревий (*Erinaceus concolor* Martin). Родина Кротові (Talpidae): кріт європейський (*Talpa europaea* L.). Родина Мідицеві (Soricidae): мідця альпійська (*Sorex alpinus* Schinz), мідця мала (*S. minutus* L.), мідця звичайна (*S. araneus* L.), кутора велика (*Neomys fodiens* (Pennant)), кутора мала (*N. anomalus* Cabrera). **Ряд Кажани (Vespertilioniformes).** Родина Підковоні (Rhinolophidae): підковоні малий (*Rhinolophus hipposideros* (Bechst.)). Родина Лиликів (Vespertilionidae): нічниця велика (*Myotis myotis* (Borkh.)), вухань звичайний (*Plecotus auritus* (L.)), широкоух європейський (*Barbastella barbastellus* (Schreb.)), вечірниця дозріна (*Nyctalus noctula* (Schreb.)), нетопир карликовий (*Pipistrellus pipistrellus* (Schreb.)), лилик пізній (*Eptesicus serotinus* (Schreb.)). **Ряд Хижі (Caniformes).** Родина Собачі (Canidae): вовк (*Canis lupus* L.), лисиця (*Vulpes vulpes* (L.)). Родина Ведмежі (Ursidae): ведмідь бурий (*Ursus arctos* L.). Родина Куницеві (Mustelidae): куниця кам'яна (*Martes foina* (Erxleben)), куниця лісова (*M. martes* (L.)), ласка (*Mustela nivalis* L.), горностаї (*M. erminea* L.), норка європейська (*M. lutreola* (L.)), тхір чорний (*M. putorius* L.), борсук (*Meles meles* (L.)), видра річкова (*Lutra lutra* L.). Родина Котячі (Felidae): кіт лісовий (*Felis silvestris* Schreb.), рись (*Lynx lynx* (L.)). **Ряд Зайцеподібні (Leporiformes).** Родина Заячі (Leporidae): заєць сірий (*Lepus europaeus* Pall.). **Ряд Гризуни (Muriformes).** Родина Нутрієві (Myocastoridae): нутрія (*Myocastor coypus* Molina) (напіввільне утримання). Родина Білячі (Sciuridae): білка (*Sciurus vulgaris* L.). Родина Вовчків (Muroidae): вовчок лісовий (*Dryomys nitedula* (Pall.)), вовчок сірий (*Muoxus glis* (L.)) (реліктовий вид), вовчок горішковий (*Muscardinus avellanarius* L.) (реліктовий вид). Родина Мишівкові (Sminthidae): мишівка лісова (*Sicista betulina* (Pall.)). Родина Хом'якові (Cricetidae): хом'як (*Cricetus cricetus* (L.)). Родина Норицеві (Arvicolidae): нориця руда (*Myodes glareolus* (Schreb.)), щур гірський (*Arvicola scherman* (Schaw)), нориця підземна (*Microtus subterraneus* (Selys-Longchamps)), нориця польова (*M. arvalis* (Pall.)), нориця темна (*M. agrestis* (L.)). Родина Мишачі (Muridae): миша маленька (*Micromys minutus* (Pall.)), миша польова (*Apodemus agrarius* (Pall.)), миша лісова (*A. sylvaticus* (L.)), миша жовтогорла (*A. flavicollis* (Melchior)), миша хатня (*Mus musculus* L.), пацюк мандрівний (*Rattus norvegicus* (Berkenhout)). **Ряд Ратичні (Cerviformes).** Родина Кабанячі (Suidae): кабан (*Sus scrofa* L.). Родина Оленячі (Cervidae): олень благородний (*Cervus elaphus* L.), козуля європейська (*Capreolus capreolus* (L.)).

На території заповідного об'єкта найбагатшими за кількістю видів (Горбань, Скільський, 2008) є Куницеві (8 або 16,3 %), Лиликіві і Мишачі (по 6 або 12,3 %) та Мідицеві і Норицеві (по 5 або 10,2 %).

ЗАГАЛЬНІ ЗАУВАЖЕННЯ. Отже, за своїм походженням фауністичні комплекси НПП "Гуцульщина" (як і сусіднього НПП "Вижницький" (Скільський та ін., 2005б), що в Чернівецькій області) мають змішаний характер. Більшість хребетних тварин заповідного об'єкта (Горбань, Скільський, 2008) складають типові

представники широколистяних і мішаних лісів Європи (плямиста саламандра, білий лелека, осоїд, орел-карлик, малий підорлик, припутень, голуб-синяк, звичайна горлиця, совка, сіра сова, дрімлюга, чорний серпокрилець, середній дятел, лісовий жайворонок, лісовий і лучний щеврики, вивільга, звичайний шпак, звичайна берестянка, рябогруда, чорноголова, садова, сіра і прудка кропив'янки, весняний вівчарик, вівчарик-ковалик, жовтобровий вівчарик, строката, білошия і сіра мухоловка, лучна трав'янка, звичайна горихвістка, вільшанка, східний соловейко, чорний і співочий дрозди, дрізд-омелюх, блакитна і велика синиці, зяблик, зеленьяк, щиглик, коноплянка, звичайна вівсянка, лісовий кіт, лісовий, сірий і горішковий вовчки, польова миша та інші). Незначною є кількість видів (підвидів) середземноморського походження (підвид звичайного пічкура, дунайський лосось, звичайна квакша, сирійський дятел, щедрик та інші), а також порівняно мало типових гірських (альпійський і карпатський тритони, жовточерева кумка, гірський щеврик, гірська плиска, пронурок, гірський дрізд, підвид білки) і бореальних (живородна ящірка, крижень, глухар, орябок, волохатий сич, сичик-горобець, довгохвоста сова, чорна жовна, жовта і біла плиски, крук, мала мухоловка, чикотень, гаїчка-пухляк, ялиновий шишкар, бурий ведмідь, рись, карпатський підвид благородного оленя та інші) фауністичних елементів.

З екологічних груп явно переважають еврибіонти (Горбань, Скільський, 2008), тобто ті тварини, які пристосувалися до різноманітних умов існування. До них, зокрема, належать: звичайний головень, звичайний піддуст, дунайська бистрянка, звичайний гольян, звичайний пічкур, звичайна марена, звичайна ропуха, трав'яна жаба, прудка ящірка, великий і малий яструби, звичайний канок, звичайний дятел, терновий сорокопуд, звичайний шпак, сойка, зяблик, вовк, лисиця, чорний тхір, сірий заєць, польова нориця, жовтогорла і хатня миші, мандрівний пацюк та інші.

Адвентивні представники. У межах НПП "Гуцульщина" встановлене перебування 9 (лише 3,2 % від загальної кількості) видів хребетних тварин (з 2 класів), які мають адвентивне походження (табл. 1). З них рослинної білий товстолобик амурський і білий амур східноазіатський були спеціально завезені людиною кілька десятиліть назад і є об'єктами ставкового рибництва, а райдужна форель акліматизована в річках Карпатського регіону України значно раніше. Амурський чебачок і головешка ротань є небажаними видами-вселенцями, які спонтанно з'явилися у водоймах нашої країни з тих чи інших причин (швидше за все випадково завезені людиною разом з іншими представниками їхтїофауни). Для нутрії було характерне напіввільне утримання у звірогосподарствах, які раніше практикували кліткове розведення хутрово-промислових ссавців. Хатня миша і мандрівний пацюк проникли на територію регіону в історичні часи.

Для більш якісної оцінки впливу адвентивних хребетних тварин на екосистеми НПП "Гуцульщина", їх конкурентної ролі та значення стосовно аборигенних представників, необхідне проведення подальших цілеспрямованих досліджень.

Таблиця 1.

Адвентивні види хребетних тварин у НПП “Гуцульщина” та оцінка їх впливу на аборигенних представників

Вид	Тип перебування	Чисельність	Тенденція динаміки	Оцінка впливу на місцеві види рослин і тварин
ACTINOPTERIGII				
<i>Hypophthalmichthys molitrix</i>	акл.	?	?	нейтральний
<i>Pseudorasbora parva</i>	всел.	малоч.	збільш.	нейтральний
<i>Ctenopharyngodon idella</i>	акл.	?	?	нейтральний
<i>Carassius auratus</i>	акл.	малоч.	стаб.	негативний
<i>Salmo gairdnerii</i>	акл.	звич.	стаб.	негативний
<i>Perccottus glenii</i>	всел.	малоч.	збільш.	нейтральний
MAMMALIA				
<i>Myocastor coypus</i>	н. у.	?	?	?
<i>Mus musculus</i>	всел.	багаточ.	флукт.	нейтральний
<i>Rattus norvegicus</i>	всел.	багаточ.	флукт.	нейтральний

Примітка. Скорочення: акл. - акліматизований вид, всел. - вид-вселенець, н. у. - напіввільне утримання, малоч. - малочисельний, звич. - звичайний, багаточ. - багаточисельний, збільш. - збільшується, стаб. - стабільна, флукт. - флуктуація.

Раритетні види

На основі узагальнення інформації з найрізноманітніших джерел, у межах НПП “Гуцульщина” встановлене перебування низки хребетних тварин, які потребують певних заходів охорони на регіональному, загальнодержавному чи міжнародному рівнях. Загалом, до основних созологічних списків занесено 244 види (табл. 2), або 87,8 % від їх загальної кількості.

Нижче ми зупинимось на короткій характеристиці основних документів, які регламентують созологічний статус тварин, виявлених на території національного парку.

ЧЕРВОНА КНИГА УКРАЇНИ. Постановою Верховної Ради України від 29 жовтня 1992 р. затверджено Положення про Червону книгу України, яка є основним державним документом з питань охорони тваринного та рослинного світу. Вона містить узагальнені відомості про сучасний стан видів тварин і рослин України, які перебувають під загрозою зникнення, і заходи щодо їх збереження та науково-обґрунтованого відтворення (Червона книга..., 1994). Перше видання Червоної книги України опубліковане в 1980 р. і містило опис 85 видів (підвидів) тварин (Червона книга..., 1980). Друге видання (том, присвячений фауні) побачило світ у 1994 р. (Червона книга..., 1994). До нього вже було занесено 382 види тварин. Зараз готується до друку третє видання.

З хребетних тварин, виявлених на території НПП “Гуцульщина”, до другого видання Червоної книги України занесено 39 видів (з усіх 6 класів). Це складає майже половину “червонокнижної” фауни хребетних Українських Карпат.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЧЕРВОНИЙ СПИСОК рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі, був прийнятий у квітні 1991 р. Європейською економічною комісією ООН (European red list..., 1991). Його статус у законодавстві України

поки що юридично не закріплений (Парникоза и др., 2005), але він є основою для дво- і багатосторонньої діяльності країн щодо охорони та відтворення рідкісних і зникаючих видів (шляхом укладання відповідних угод) (Мальцев та ін., 1999). Європейський червоний список являє собою перелік рослин і тварин, який налічує близько 5000 видів (Олещенко, Малишева, 1997).

В Україні зустрічається 101 вид тварин, які занесені до Європейського червоного списку (див. Червона книга..., 1994), що складає 24 % від їх загальної кількості. Вони належать до 60 родин, 31 ряду і 10 класів.

В Українських Карпатах трапляються 27 видів хребетних тварин, у межах НПП “Гуцульщина” – 13 (48,2 %) представників (з 4 класів).

ЧЕРВОНИЙ СПИСОК МІЖНАРОДНОГО СОЮЗУ ОХОРОНИ ПРИРОДИ. Міжнародний Союз охорони природи та природних ресурсів (МСОП) (International Union for Conservation of Nature and natural resources, IUCN) є неурядовою організацією при ЮНЕСКО і має консультативний статус. Одним із завдань МСОП є залучення максимальної кількості країн, їх урядів, наукових сил та громадських організацій до розв’язання складних і багатогранних природоохоронних проблем.

На даний час статус Червоного списку МСОП в законодавстві України юридично не зафіксований. Зараз він налічує понад 20000 видів (підвидів) рослин і тварин (2004 IUCN Red List..., 2004), розподілених за відповідними категоріями охорони (детальніше див. Парникоза и др., 2005).

У НПП “Гуцульщина” виявлено 26 видів хребетних тварин з Червоного списку МСОП (представники 5 класів). Вони належать до 5 категорій охорони з 9 (10) наявних.

БЕРНСЬКА КОНВЕНЦІЯ. Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 р.) (Конвенція..., 1998б) підписана Україною в 1996 р. (Закон України “Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори та фауни та природних середовищ існування в Європі”, № 436/96-ВР від 29.10.1996 р.), а ратифікована у травні 1999 р. Конвенція складається з 24 статей і має 4 додатки.

Список видів, занесених у додатки до Бернської конвенції, є набагато об’ємнішим, ніж у Червоній книзі України (Червона книга..., 1994). Наприклад, у додатки II і III до Конвенції занесено чимало безхребетних тварин (Безхребетні тварини..., 1999), усі види амфібій і

Таблиця 2.
Созологічний статус хребетних тварин НПП "Гуцульщина"

Вид	ЧКУ	ЄЧС	ЧС МСОП	БєК	Бок	КТВ	РР
CERHALASPIDOMORPHI							
<i>Eudontomyzon mariae</i>	III	V	LR/nt	III	-	-	+
ACTINOPTERIGII							
<i>Leuciscus cephalus</i>	-	-	-	-	-	-	+
<i>Chondrostoma nasus</i>	-	-	-	III	-	-	+
<i>Alburnoides bipunctatus</i>	-	-	-	III	-	-	+
<i>Alburnus alburnus</i>	-	-	-	III	-	-	-
<i>Leucaspius delineatus</i>	-	-	-	III	-	-	-
<i>Phoxinus phoxinus</i>	-	-	-	-	-	-	+
<i>Aspius aspius</i>	-	-	DD	III	-	-	+
<i>Rhodeus amarus</i>	-	-	-	III	-	-	-
<i>Barbus barbus</i>	-	-	-	-	-	-	+
<i>B. petenyi</i>	-	-	-	III	-	-	+
<i>Cyprinus carpio</i>	-	-	DD	-	-	-	+
<i>Carassius carassius</i>	-	-	LR/nt	-	-	-	+
<i>Cobitis taenia</i>	-	-	-	III	-	-	-
<i>Sabanejewia aurata</i>	-	-	DD	III	-	-	+
<i>Barbatula barbatula</i>	-	-	-	-	-	-	+
<i>Thymallus thymallus</i>	II	-	-	III	-	-	+
<i>Salmo trutta</i>	-	-	-	-	-	-	+
<i>Hucho hucho</i>	I	E	EN A2bcde, B1+2bce	III	-	-	+
<i>Lota lota</i>	-	-	-	-	-	-	+
<i>Cottus gobio</i>	-	-	-	-	-	-	+
<i>C. poecilopus</i>	-	-	-	III	-	-	+
<i>Zingel streber</i>	III	V	VU A1ce+2ce	III	-	-	+
AMPHIBIA							
<i>Salamandra salamandra</i>	II	-	-	III	-	-	+
<i>Triturus cristatus</i>	-	-	LR/cd	II	-	-	+
<i>Mesotriton alpestris</i>	II	-	-	III	-	-	+
<i>Lissotriton montandoni</i>	II	-	LR	II	-	-	+
<i>L. vulgaris</i>	-	-	-	III	-	-	-
<i>Bombina bombina</i>	-	-	LR/cd	II	-	-	+
<i>B. variegata</i>	-	-	-	II	-	-	+
<i>Pelobates fuscus</i>	-	-	-	II	-	-	+
<i>Bufo bufo</i>	-	-	-	III	-	-	-
<i>B. viridis</i>	-	-	-	II	-	-	+
<i>Hyla arborea</i>	-	-	LR/nt	II	-	-	+
<i>Rana temporaria</i>	-	-	-	III	-	-	-
<i>R. arvalis</i>	-	-	-	II	-	-	+
<i>R. dalmatina</i>	III	-	-	II	-	-	+
<i>Pelophylax ridibundus</i>	-	-	-	III	-	-	-
<i>P. lessonae</i>	-	-	-	III	-	-	-
<i>P. esculentus</i>	-	-	-	III	-	-	-
REPTILIA							
<i>Zootoca vivipara</i>	-	-	-	III	-	-	-
<i>Lacerta agilis</i>	-	-	-	II	-	-	-
<i>Anguis fragilis</i>	-	-	-	III	-	-	-
<i>Coronella austriaca</i>	II	-	-	II	-	-	+
<i>Natrix natrix</i>	-	-	-	III	-	-	-
<i>Vipera berus</i>	-	-	-	III	-	-	-
AVES							
<i>Podiceps ruficollis</i>	-	-	-	II	-	-	-
<i>Botaurus stellaris</i>	-	-	-	II	II*	-	-
<i>Ixobrychus minutus</i>	-	-	-	II	II*	-	-
<i>Egretta alba</i>	-	-	-	II	II*	-	+
<i>Ardea cinerea</i>	-	-	-	III	-	-	-

Продовження таблиці 2.

Вид	ЧКУ	ЄЧС	ЧС МСОП	БеК	БоК	КТВ	РР
<i>A. purpurea</i>	—	—	—	II	II*	—	—
<i>Ciconia ciconia</i>	—	—	—	II	II*	—	—
<i>C. nigra</i>	II	—	—	II	II*	II	+
<i>Anser anser</i>	—	—	—	III	I, II*	—	—
<i>A. fabalis</i>	—	—	—	III	I, II*	—	—
<i>Anas platyrhynchos</i>	—	—	—	III	I, II*	—	—
<i>A. querquedula</i>	—	—	—	III	I, II*	—	—
<i>Bucephala clangula</i>	III	—	—	III	I, II*	—	+
<i>Pernis apivorus</i>	—	—	—	II	I, II	II	+
<i>Milvus milvus</i>	I	K*	—	II	I, II	II	+
<i>M. migrans</i>	—	—	—	II	I, II	II	+
<i>Circus cyaneus</i>	I	—	—	II	I, II	II	+
<i>C. aeruginosus</i>	—	—	—	II	I, II	II	—
<i>Accipiter gentilis</i>	—	—	—	II	I, II	II	—
<i>A. nisus</i>	—	—	—	II	I, II	II	—
<i>Buteo lagopus</i>	—	—	—	II	I, II	II	—
<i>B. buteo</i>	—	—	—	II	I, II	II	—
<i>Circaetus gallicus</i>	III	—	—	II	I, II	II	+
<i>Hieraaetus pennatus</i>	I	—	—	II	I, II	II	+
<i>Aquila pomarina</i>	III	—	—	II	I, II	II	+
<i>A. chrysaetos</i>	III	—	—	II	I, II	II	+
<i>Aegypius monachus</i>	III	V	NT	II	I, II	II	+
<i>Falco cherrug</i>	III	—	EN A2bcd+3bcd	II	II	II	+
<i>F. peregrinus</i>	II	—	—	II	II	I	+
<i>F. subbuteo</i>	—	—	—	II	II	II	+
<i>F. columbarius</i>	—	—	—	II	II	II	—
<i>F. vespertinus</i>	—	—	—	II	II	II	+
<i>F. tinnunculus</i>	—	—	—	II	II	II	—
<i>Lyrurus tetrix</i>	—	—	—	III	—	—	+
<i>Tetrao urogallus</i>	II	—	—	II	—	—	+
<i>Tetrastes bonasia</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Perdix perdix</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Coturnix coturnix</i>	—	—	—	III	II	—	—
<i>Grus grus</i>	II	—	—	II	I, II*	II	+
<i>Rallus aquaticus</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Porzana porzana</i>	—	—	—	II	II*	—	—
<i>P. parva</i>	—	—	—	II	II*	—	—
<i>Crex crex</i>	—	R	NT A3c	II	—	—	+
<i>Gallinula chloropus</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Fulica atra</i>	—	—	—	III	II*	—	—
<i>Charadrius dubius</i>	—	—	—	II	II*	—	—
<i>Vanellus vanellus</i>	—	—	—	III	II*	—	—
<i>Tringa ochropus</i>	—	—	—	II	I, II*	—	—
<i>Actitis hypoleucos</i>	—	—	—	II	I, II*	—	—
<i>Scolopax rusticola</i>	—	—	—	III	I, II	—	+
<i>Larus ridibundus</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>L. canus</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Chlidonias niger</i>	—	—	—	III	II*	—	+
<i>Ch. hybrida</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Sterna hirundo</i>	—	—	—	II	II*	—	—
<i>S. albifrons</i>	—	—	—	II	II*	—	—
<i>Columba oenas</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Streptopelia decaocto</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>S. turtur</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Cuculus canorus</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Bubo bubo</i>	II	—	—	II	—	II	+
<i>Asio otus</i>	—	—	—	II	—	II	—

Продовження таблиці 2.

Вид	ЧКУ	ЄЧС	ЧС МСОП	БеК	БоК	КТВ	РР
<i>Otus scops</i>	—	—	—	II	—	II	+
<i>Aegolius funereus</i>	IV	—	—	II	—	II	+
<i>Athene noctua</i>	—	—	—	II	—	II	—
<i>Glaucidium passerinum</i>	IV	—	—	II	—	II	+
<i>Strix aluco</i>	—	—	—	II	—	II	—
<i>S. uralensis</i>	IV	—	—	II	—	II	+
<i>Caprimulgus europaeus</i>	—	—	—	II	—	—	+
<i>Apus apus</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Alcedo atthis</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Merops apiaster</i>	—	—	—	II	II	—	—
<i>Upupa epops</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Jynx torquilla</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Picus viridis</i>	—	—	—	II	—	—	+
<i>P. canus</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Dryocopus martius</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Dendrocopos major</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>D. syriacus</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>D. medius</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>D. leucotos</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>D. minor</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Picoides tridactylus</i>	—	—	—	II	—	—	+
<i>Riparia riparia</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Hirundo rustica</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Delichon urbica</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Galerida cristata</i>	—	—	—	III	—	—	+
<i>Lullula arborea</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Alauda arvensis</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Anthus trivialis</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>A. pratensis</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>A. spinoletta</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Motacilla flava</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>M. cinerea</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>M. alba</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Lanius collurio</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>L. minor</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>L. excubitor</i>	IV	—	—	II	—	—	+
<i>Oriolus oriolus</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Nucifraga caryocatactes</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Corvus corax</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Bombycilla garrulus</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Cinclus cinclus</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Troglodytes troglodytes</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Prunella modularis</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Locustella fluviatilis</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Acrocephalus palustris</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>A. scirpaceus</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>A. arundinaceus</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Hippolais icterina</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Sylvia nisoria</i>	—	—	—	II	—	—	+
<i>S. atricapilla</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>S. borin</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>S. communis</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>S. curruca</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Phylloscopus trochilus</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Ph. collybita</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Ph. sibilatrix</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Regulus regulus</i>	—	—	—	II	—	—	—

Продовження таблиці 2.

Вид	ЧКУ	ЄЧС	ЧС МСОП	БєК	Бок	КТВ	РР
<i>R. ignicapillus</i>	IV	—	—	II	—	—	+
<i>Ficedula hypoleuca</i>	—	—	—	II	II	—	—
<i>F. albicollis</i>	—	—	—	II	II	—	—
<i>F. parva</i>	—	—	—	II	II	—	—
<i>Muscicapa striata</i>	—	—	—	II	II	—	—
<i>Saxicola rubetra</i>	—	—	—	II	II	—	—
<i>S. torquata</i>	—	—	—	II	II	—	—
<i>Oenanthe oenanthe</i>	—	—	—	II	II	—	—
<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	—	—	—	II	II	—	—
<i>Ph. ochruros</i>	—	—	—	II	II	—	—
<i>Erithacus rubecula</i>	—	—	—	II	II	—	—
<i>Luscinia luscinia</i>	—	—	—	II	II	—	—
<i>Turdus pilaris</i>	—	—	—	III	II	—	—
<i>T. torquatus</i>	—	—	—	III	II	—	—
<i>T. merula</i>	—	—	—	III	II	—	—
<i>T. philomelos</i>	—	—	—	III	II	—	—
<i>T. viscivorus</i>	—	—	—	III	II	—	—
<i>Aegithalos caudatus</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Parus palustris</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>P. montanus</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>P. cristatus</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>P. ater</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>P. caeruleus</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>P. major</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Sitta europaea</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Certhia familiaris</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>C. brachydactyla</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>P. montanus</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Fringilla coelebs</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>F. montifringilla</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Serinus serinus</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Chloris chloris</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Spinus spinus</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Carduelis carduelis</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Acanthis cannabina</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>A. flammea</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Pinicola enucleator</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Loxia curvirostra</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Emberiza citrinella</i>	—	—	—	II	—	—	—
<i>Plectrophenax nivalis</i>	—	—	—	II	—	—	—
MAMMALIA							
<i>Erinaceus concolor</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Sorex alpinus</i>	IV	—	—	III	—	—	+
<i>S. minutus</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>S. araneus</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>Neomys fodiens</i>	—	—	—	III	—	—	—
<i>N. anomalus</i>	III	—	—	III	—	—	+
<i>Rhinolophus hipposideros</i>	II	—	VU A2c	II	II*	—	+
<i>Myotis myotis</i>	—	K	LR/nt	II	II*	—	+
<i>Plecotus auritus</i>	—	I	—	II	II*	—	+
<i>Barbastella barbastellus</i>	III	—	VU A2c	II	II*	—	+
<i>Nyctalus noctula</i>	—	—	—	II	II*	—	—
<i>Pipistrellus pipistrellus</i>	—	—	—	III	II*	—	—
<i>Eptesicus serotinus</i>	—	—	—	II	II*	—	—
<i>Canis lupus</i>	—	V	—	II	I, II	—	+

Закінчення таблиці 2.

Вид	ЧКУ	ЄЧС	ЧС МСОП	БєК	Бок	КТВ	РР
<i>Ursus arctos</i>	–	*	–	II	–	–	+
<i>Martes foina</i>	–	–	–	III	–	–	–
<i>M. martes</i>	–	–	–	III	–	–	–
<i>Mustela nivalis</i>	–	–	–	III	–	–	–
<i>M. erminea</i>	IV	–	–	III	–	–	+
<i>M. lutreola</i>	II	–	EN A1 ace	II	–	–	+
<i>M. putorius</i>	–	–	–	III	–	–	–
<i>Meles meles</i>	II	–	–	III	–	–	+
<i>Lutra lutra</i>	II	V	NT	II	–	I	+
<i>Felis silvestris</i>	I	–	–	II	–	II	+
<i>Lynx lynx</i>	II	*	NT	III	–	II	+
<i>Lepus europaeus</i>	–	–	–	III	–	–	–
<i>Sciurus vulgaris</i>	–	–	LR/nt	III	–	–	+
<i>Dryomys nitedula</i>	–	–	LR/nt	III	–	–	+
<i>Myoxus glis</i>	–	–	LR/nt	III	–	–	+
<i>Muscardinus avellanarius</i>	–	V	LR/nt	III	–	–	+
<i>Sicista betulina</i>	–	–	LR/nt	II	–	–	+
<i>Cricetus cricetus</i>	–	–	–	II	–	–	+
<i>Arvicola scherman</i>	III	–	–	–	–	–	+
<i>Micromys minutus</i>	–	–	LR/nt	–	–	–	+
<i>Sus scrofa</i>	–	–	–	III	–	–	–
<i>Cervus elaphus</i>	–	–	–	III	–	–	–
<i>Capreolus capreolus</i>	–	–	–	III	–	–	–

Скорочення: ЧКУ - Червона книга України (Червона книга..., 1994); ЄЧС - Європейський червоний список (European red list..., 1991); ЧС МСОП - Червоний список Міжнародного Союзу охорони природи (2004 IUCN Red List..., 2004); БєК - Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 р.) (Конвенція..., 1998б); Бок - Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (Бонн, 1979 р.) (Конвенція..., 1998а; Парнікоза і др., 2005); КТВ - Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (Вашингтон, 1973 р.) (Конвенція..., 1999); РР - види, які підлягають охороні на регіональному рівні (складений нами список (попередня інформація)). У відповідних клітинках наведені категорії охорони або номери додатків.

рептилій (Земноводні та плазуни..., 1999), майже всі представники орнітофауни України (за винятком трохи більше 10 видів) (Птахи України..., 2003), всі види кажанів (Ссавці України..., 1999). Це дає можливість обґрунтувати охорону тварин, не занесених до Червоної книги України. Останнім часом Постійним комітетом Конвенції приділена значна увага створенню планів дій і розробленню низки рекомендацій щодо збереження окремих представників фауни.

Отже, на території НПП "Гуцульщина" встановлене перебування 234 (84,2 % від загальної кількості) "бернських" видів хребетних тварин, з яких 147 (62,8%) занесені в додаток II та 87 (37,2 %) – у додаток III. Вони належать до всіх 6 класів: Міноги – 1 (100 %) представник, Променепері риби – 13 (37,1 %), Земноводні – 17 (100 %), Плазуни – 6 (100 %), Птахи – 162 (95,3 %) та Ссавці – 35 (71,4 %).

БОННСЬКА КОНВЕНЦІЯ. Україна знаходиться на перетині міграційних шляхів багатьох птахів й інших тварин (Парнікоза і др., 2005). Навесні та восени через територію нашої країни пролітають мільйони пернатих, які роблять зупинки у придатних для відпочинку і годівлі місцях, де затримуються від кількох днів до кількох місяців. Значні міграції між літніми та зимовими сховищами здійснюють також деякі види кажанів. Отже, на Україну покладена велика відповідальність за збереження мігруючих представників фауни.

Конвенція про збереження мігруючих видів тварин (відома ще під назвою "Боннська конвенція") є міжнародним документом, ініційованим під егідою Програми охорони навколишнього середовища Об'єднаних Націй (UNEP). Конвенція об'єднує 88 сторін, представлених країнами Африки, Центральної та Південної Америки, Азії, Європи й Океанії (станом на кінець 2004 р.) (Парнікоза і др., 2005). Україною Боннська конвенція підписана та ратифікована в 1999 р. (Закон України "Про приєднання України до Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин", № 535–XIV від 19.03.1999 р.).

Основна мета конвенції – це збереження мігруючих видів птахів, інших наземних і морських тварин (Конвенція..., 1998а). Ключовими для практичного застосування є її два додатки. У них наведені переліки видів, на які поширюються відповідні вимоги Конвенції.

Під егідою Боннської конвенції підписані 7 меморандумів взаєморозуміння з метою збереження окремих видів. Також були прийняті кілька дочірніх угод стосовно охорони певних груп тварин.

На території НПП "Гуцульщина" виявлено 69 видів з 2 класів (Птахи – 61 і Ссавці – 8), які охороняються Боннською конвенцією. Частина з них (24 або 34,8 %) занесені в обидва додатки. У відповідному переліку (див. табл. 2) зірочкою позначені види, які охороняються самостійними угодами.

ВАШИНГТОНСЬКА КОНВЕНЦІЯ. З метою боротьби з браконьерством та попередженням незаконної торгівлі найбільш вразливими біологічними об'єктами в 1973 р. у Вашингтоні прийнята Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (СІТЕС) (Конвенція..., 1999); вона ще відома як Вашингтонська конвенція. Україна приєдналася до неї в 1999 р. (Закон України "Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення", № 662–XIV (662–14) від 14.05.1999 р.). Вашингтонська конвенція має 3 додатки.

У НПП "Гуцульщина" виявлений 31 вид хребетних тварин (з 2 класів), які підлягають охороні згідно Вашингтонської конвенції (в тому числі всі денні та нічні хижі види птахів). Більшість з них (93,9 %) занесені в додаток II.

РЕГІОНАЛЬНО РІДКІСНІ ВИДИ. На основі законів України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про рослинний світ", "Про тваринний світ" і "Про Червону книгу України" з метою посилення охорони флори та фауни в окремих регіонах нашої країни, обласні ради та Верховна рада АР Крим мають право затверджувати свої списки рідкісних та зникаючих рослин і тварин. Регіональні "червоні списки", з урахуванням особливостей місцевих популяцій живих організмів, їх значення для підтримання локального біологічного різноманіття (Парникоза і др., 2005), дозволяють забезпечувати дієвою охороною й ті види, які не занесені на сторінки Червоної книги України. На даний час такі переліки тварин вже складені (й у більшості випадків затверджені) для Києва, Дніпропетровської, Миколаївської, Полтавської, Сумської, Харківської (Парникоза і др., 2005) та Чернігівської (Екологічний стан..., 2004) й Чернівецької (Чорней та ін., 2008) областей; відповідні роботи в цьому плані необхідно провести і на Івано-Франківщині.

До тварин, які на наш погляд заслуговують охорони на регіональному рівні (в Івано-Франківській області), належать 87 видів з тих, що виявлені на теренах національного парку. Це представники всіх 6 класів: Міноги – 1 вид, Променепері риби – 18, Земноводні – 11, Плазуни – 1, Птахи – 34 і Ссавці – 22.

ЕНДЕМІЧНІ ТА РЕЛІКТОВІ ВИДИ. У межах НПП "Гуцульщина" і на прилеглих ділянках з хребетних тварин зустрічаються ендеміки басейну Дунаю і Дністра (дунайсько-дністровська марена), Дунаю (дунайський лосось, малий чоп) та Карпат (карпатський тритон), низка ендемічних підвидів. Тут також трапляються фауністичні елементи, які належать до реліктів (третинні й інші). Це, зокрема, золотиста щипавка, європейський харіус, дунайський лосось, звичайний і строкатоплавцевий бабці, плямиста саламандра, карпатський тритон, чорний лелека, сірий і горішковий вовчки.

Цікаво, що лише 34 представники фауни хребетних, виявлені на території заповідного об'єкта, знаходяться у відносній безпеці. Вони не занесені до жодного з розглядуваних (див. вище) соціологічних списків. Наводимо перелік цих видів: європейський ялець, звичайна

плітка, звичайний рибець, білий товстолобик амурський, амурський чебачок, звичайний пічкур, білий амур східноазіатський, сріблястий карась, звичайна щука, райдужна форель, звичайний окунь, звичайний йорж, голувешка ротань, припутень, сизий голуб, звичайний шпак, сойка, сойка, сорока, галка, грак, сіра ворона, хатній горобець, європейський кріт, лисиця, нутрія, руда, підземна, польова і темна нориці, польова, лісова, жовтогорла і хатня миші та мандрівний пацюк. Основну кількість тут складають адвентивні тварини, а також широко розповсюджені (евритопні) представники.

Загалом раритетна фауна хребетних (насамперед, з Червоної книги України, Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП) в НПП "Гуцульщина" налічує 57 видів. Вони належать до всіх 6 класів: Міноги – 1 вид, Променепері риби – 7, Земноводні – 7, Плазуни – 1, Птахи – 20 і Ссавці – 21.

Чисельність раритетних хребетних. Оцінка стану популяцій більшості видів у НПП "Гуцульщина", які вимагають першочергових заходів охорони, представлена в табл. 3. Нижче наводимо коментарі до відповідних позначень.

Тип перебування: осілий вид (*ос.*), зустрічається протягом періоду розмноження (*розмн.*), міграцій (*мігр.*) і взимку (*зим.*).

Чисельність оцінюється кількістю особин у межах всієї природно-заповідної території. Може проводитися також приблизна оцінка популяції за шкалою: 1–5, 6–10, 11–50, 51–100, 101–250 (і так далі) особин. У таких випадках біля цифри додана латинська літера "р" – pairs (число пар), або вказана кількість самців (наприклад, 6–10m). Для земноводних, плазунів, окремих птахів і ссавців наведена загальна оцінка: "чисельний вид" (common, C), "рідкісний вид" (rare, R) чи "дуже рідкісний вид" (very rare, V).

Тенденція динаміки чисельності та поширення виду: задовільна і стабільна (*задов.*), ареал звужується і чисельність зменшується (*зменш.*), ареал розширюється і чисельність збільшується (*збільш.*), вид трапляється спорадично (*спорад.*).

Значущість збереження на даній території: надзвичайно важливо охороняти, оскільки вид є ендемічним для певного регіону (*надзв.*); вид поширений на межі свого ареалу (*на межі*); вид широко розповсюджений (*пошир.*); територія не є важливою для збереження цього виду (*не важл.*).

Актуальність збереження виду на даній території: проводиться постійний моніторинг за поширенням і чисельністю виду (*контрол.*), заплановані спеціальні заходи щодо збереження виду (*план.*), здійснення природоохоронних заходів щодо збереження виду передбачається згодом (*передб.*), вид зустрічається спорадично і не входить до складу пріоритетних на даній території (*безконтрол.*).

Оцінка збереження видів: "добре збереження" (*добре*), "задовільне збереження" (*задов.*), "не задовільне збереження" (*не задов.*).

Лімітуючі чинники. З факторів, які справляють негативний вплив на стан популяцій більшості представників тваринного світу (Редкіе..., 1988), необхідно ви-

Таблиця 3.

Чисельність раритетних видів хребетних тварин і оцінка стану їх збереження в НПП "Гуцульщина" (пояснення в тексті)

Вид	Тип перебування	Чисельність	Тенденція динаміки	Значущість збереження	Актуальність збереження	Оцінка збереження
CERHALASPIDOMORPHI						
<i>Eudontomyzon mariae</i>	розмн., зим.	V	спорад.	на межі	безконтр.	задов.
ACTINOPTERIGII						
<i>Aspius aspius</i>	розмн., зим.	C	задов.	пошир.	передб.	добре
<i>Cyprinus carpio</i>	розмн., зим.	R	задов.	пошир.	безконтр.	добре
<i>Carassius carassius</i>	розмн., зим.	R	задов.	пошир.	безконтр.	добре
<i>Sabanejewia aurata</i>	ос.	R	задов.	на межі	передб.	добре
<i>Thymallus thymallus</i>	розмн., зим.	V	зменш.	на межі	безконтр.	не задов.
<i>Hucho hucho</i>	розмн., зим.	V	зменш.	надзв.	план.	не задов.
<i>Zingel streber</i>	ос.	V	зменш.	надзв.	безконтр.	не задов.
AMPHIBIA						
<i>Salamandra salamandra</i>	розмн.	C	задов.	на межі	план.	добре
<i>Triturus cristatus</i>	розмн.	R	спорад.	на межі	безконтр.	добре
<i>Mesotriton alpestris</i>	розмн.	C	задов.	на межі	передб.	добре
<i>Lissotriton montandoni</i>	розмн.	C	задов.	надзв.	передб.	добре
<i>Bombina bombina</i>	розмн.	R	спорад.	на межі	безконтр.	добре
<i>Hyla arborea</i>	розмн.	C	задов.	пошир.	передб.	добре
<i>Rana dalmatina</i>	розмн.	C	задов.	на межі	передб.	добре
REPTILIA						
<i>Coronella austriaca</i>	розмн.	R	спорад.	пошир.	передб.	задов.
AVES						
<i>Ciconia nigra</i>	розмн.	1-5р	спорад.	пошир.	контрол.	добре
<i>Milvus milvus</i>	розмн.	V	зменш.	на межі	безконтр.	не задов.
<i>Circaetus gallicus</i>	розмн.	V	спорад.	на межі	безконтр.	задов.
<i>Hieraaetus pennatus</i>	розмн.	1-5р	спорад.	пошир.	передб.	задов.
<i>Aquila pomarina</i>	розмн.	1-5р	спорад.	пошир.	передб.	задов.
<i>A. chrysaetos</i>	розмн., зим.	V	спорад.	на межі	передб.	задов.
<i>Tetrao urogallus</i>	ос.	11-50m	зменш.	на межі	контрол.	задов.
<i>Crex crex</i>	розмн.	101-250m	задов.	не важл.	передб.	добре
<i>Bubo bubo</i>	ос.	1-5р	зменш.	пошир.	передб.	не задов.
<i>Aegolius funereus</i>	ос.	6-10р	спорад.	на межі	передб.	задов.
<i>Glaucidium passerinum</i>	ос.	6-10р	спорад.	на межі	передб.	задов.
<i>Strix uralensis</i>	ос.	11-50р	збільш.	на межі	передб.	добре
<i>Lanius excubitor</i>	розмн., зим.	1-5р	спорад.	на межі	безконтр.	добре
<i>Regulus ignicapillus</i>	розмн.	V	спорад.	на межі	безконтр.	задов.
MAMMALIA						
<i>Sorex alpinus</i>	ос.	V	спорад.	на межі	передб.	задов.
<i>Neomys anomalus</i>	ос.	R	задов.	пошир.	передб.	добре
<i>Rhinolophus hipposideros</i>	ос.	V	спорад.	на межі	безконтр.	задов.
<i>Myotis myotis</i>	ос.	R	задов.	пошир.	передб.	добре
<i>Plecotus auritus</i>	ос.	R	задов.	пошир.	передб.	добре
<i>Barbastella barbastellus</i>	ос.	V	спорад.	пошир.	безконтр.	задов.
<i>Canis lupus</i>	розмн., мігр.	R	задов.	на межі	передб.	задов.
<i>Ursus arctos</i>	розмн.	V	задов.	на межі	контрол.	задов.
<i>Mustela erminea</i>	ос.	R	задов.	пошир.	передб.	добре
<i>M. lutreola</i>	ос.	V	зменш.	на межі	безконтр.	не задов.
<i>Meles meles</i>	розмн.	C	задов.	не важл.	передб.	добре
<i>Lutra lutra</i>	ос.	C	збільш.	пошир.	передб.	добре
<i>Felis silvestris</i>	ос.	R	задов.	на межі	передб.	задов.
<i>Lynx lynx</i>	ос.	R	задов.	на межі	передб.	задов.
<i>Sciurus vulgaris</i>	ос.	C	збільш.	не важл.	передб.	добре
<i>Dryomys nitedula</i>	розмн.	R	задов.	пошир.	передб.	задов.
<i>Myoxus glis</i>	розмн.	R	задов.	пошир.	передб.	задов.
<i>Muscardinus avellanarius</i>	розмн.	C	збільш.	не важл.	передб.	добре
<i>Sicista betulina</i>	розмн.	V	спорад.	на межі	безконтр.	задов.
<i>Arvicola scherman</i>	ос.	C	задов.	на межі	передб.	добре
<i>Micromys minutus</i>	ос.	R	спорад.	пошир.	безконтр.	задов.

Примітка. У таблицю не включені залітні, пролітні та лише зимуючі види птахів.

окремити наступні. Основним лімітуючим чинником є **деградація місцеперебувань**, тобто суцільне вирубування природних (старих) лісів, зменшення площ характерних типів лісостанів, проведення насаджень деревних монокультур, осушування заболочених ділянок, зарегулювання річок, застосування отрутохімікатів та інше. В Івано-Франківській області найбільш освоєною людьми є рівнинна частина, найменш освоєною – гірська. Проте, особливо останнім часом, інтенсивний вплив антропогенного чинника поширився і на найвіддаленіші куточки Карпат. Від погіршення стану місцеперебувань страждають більше 70 % видів тварин.

У багатьох місцях має місце **переексплуатація екосистем** (інтенсивне випасання худоби, рекреаційне навантаження тощо). З огляду на певний потік туристів, у НПП “Гуцульщина” слід постійно проводити просвітницьку роботу щодо охорони фауни з керівниками туристичних груп, чіткіше визначити маршрути, дооблаштувати місця відпочинку.

Ще один відчутний фактор – це **втрата, скорочення або погіршення кормової бази**. Чимало великих хижих звірів і птахів були поставлені на межу зникнення внаслідок **діяльності людини, спрямованої на захист сільськогосподарських культур і свійських тварин**. Нарешті, останній фактор – **випадкове здобування** під час ліцензованого (законного) полювання на інші види.

Негативний вплив основних природних та антропогенних чинників на популяції раритетних хребетних тварин у НПП “Гуцульщина” та на прилеглих територіях:

– **обробіток землі** (польовий лунь, деркач, гірський шур, маленька миша);

– **використання пестицидів** (плямиста саламандра, альпійський і карпатський тритони, прудка жаба, мідянка, польовий лунь, деркач, малий підковоніс, борсук);

– **використання добрив** (деркач, гірський шур);

– **випасання худоби** (деркач, маленька миша);

– **вирубубання підліску** (звичайна квакша, горішковий вовчок, лісова мишівка);

– **вирубубання засохлих і відмираючих дерев** (звичайна квакша, волохатий сич, сичик-горобець, довгохвоста сова, велика нічниця, звичайний вухань, європейський широкоух, білка, лісовий і сірий вовчки);

– **добування (знищення) тварин** (європейський короп, звичайний карась, європейський харіус, дунайський лосось, плямиста саламандра, мідянка, гоголь, рудий шуліка, зміїд, орел-карлик, малий підорлик, беркут, чорний гриф, балабан, сапсан, глухар, пугач, довгохвоста сова, лісовий кіт, рись);

– **влаштування пасток, використання отрути, браконьєрство** (беркут, пугач, вовк, бурий ведмідь, європейська норка, борсук, річкова видра);

– **забруднення водоїм** (українська мінога, звичайна білизна, європейський короп, звичайний карась, золотиста щипівка, європейський харіус, дунайський лосось, малий чоп, плямиста саламандра, гребінчастий, альпійський і карпатський тритони, червоночерева кумка, звичайна квакша, прудка жаба, мала кутора, європейська норка, річкова видра);

– **меліорація** (чорний лелека, сірий журавель, сірий сорокопуд, мала кутора, горностай, європейська норка, річкова видра, гірський шур);

– **міжвидові фауністичні відносини** (звичайний карась, золотиста щипівка, червоночерева кумка, зміїд, червоночуба золотомушка, альпійська мідянка, малий підковоніс, європейська норка, лісовий кіт, рись, лісова мишівка);

– **генетичне забруднення** (європейський короп, червоночерева кумка, вовк, лісовий кіт);

– **антагонізм зі свійськими тваринами** (вовк, бурий ведмідь, рись).

Нідікольна фауна дендрофільних птахів

У 2005 р. в межах НПП “Гуцульщина” нами розпочаті комплексні моніторингові роботи з метою з’ясування загальних закономірностей специфіки структури й особливостей формування угруповань безхребетних тварин у гніздах дендрофільних видів птахів. Дослідження проводили за загальноприйнятою методикою (Бойко, Івлиев, 1991) в околицях (у межах) с. Космач (західна частина території заповідного об’єкта). З цієї мети протягом другої половини червня у природних та антропогенних екосистемах було зібрано 15 гнізд 9 видів. Таксономічний склад їх нідіколоценозів представлений у табл. 4. Загальну характеристику зібраних гнізд наводимо нижче.

Горіхівка. № 28М (5383), 25.06; минулорічне, частково зруйноване; в основі розгалуження пристовбурових гілок ялини європейської (*Picea abies* (L.) Karst.) на висоті 3,5 м від землі; розміри? (р.); будівельний матеріал (б. м.): гілки (хвойних дерев) (65 – визначена візуально частка від об’єму), листя дерев (32) і шматки поліетилену (3); ялиновий ліс.

Кропивник. № 24М (5379), 24.06; цьогорічне, після вильоту пташенят, частково зруйноване; в основі розгалуження верхівкових гілок ялини європейської (підріст) на висоті 1,7 м від землі; р. ?; б. м.: мох (60), папороть (25), гілки (10) і листя дерев (5); ялиново-буково-ялицевий ліс. **№ 27М (5382)**, 25.06; цьогорічне, після вильоту пташенят, частково зруйноване; у розгалуженні гілок спиляної раніше верхівки ялини європейської (яка лежить на гірському схилі) на висоті 1,5 м від землі; р. ?; б. м.: папороть (40), мох (30), гілки (20) і хвоя (10); ялицево-ялиново-буковий ліс.

Лісова гинівка. № 31М (5386), 25.06; минулорічне, частково зруйноване; в основі розгалуження пристовбурових гілок ялини європейської (підріст) на висоті 1,5 м від землі; р. ?; б. м.: мох (70), гілки (20) і стебла трав’янистих рослин (10); ялиновий ліс.

Чорноголова кропив’янка. № 33М (5388), 25.06; цьогорічне, після вильоту пташенят; на боковій горизонтально нахиленій гілці ялини європейської (підріст) на висоті 1,2 м від землі; р. (см): діаметр гнізда (D) – 12x10, висота гнізда (H) – 5, діаметр лотка (d) – 7x5,5 і глибина лотка (h) – 3; б. м.: стебла трав’янистих рослин (60) і гілки (40); ялиновий ліс.

Чикотень. № 35М (5390), 26.06; цьогорічне, після вильоту пташенят, частково зруйноване; в основі вер-

Таблиця 4.

Розподіл безхребетних тварин у гніздах окремих дендрофільних птахів НПП "Гуцульщина"

Таксономічна група	<i>Nuc. car.</i>	<i>Trog. trog.</i>			<i>Prun. mod.</i>	<i>Syl. atr.</i>	<i>Tur. pil.</i>	<i>T. mer.</i>	<i>T. phil.</i>					<i>T. vis.</i>	<i>Acan. can.</i>	ЗК	ІЧ	ІЗ	ІД
	28M (5383)	24M (5379)	27M (5382)	31M (5386)	33M (5388)	35M (5390)	34M (5389)	21M (5376)	22M (5377)	25M (5380)	26M (5381)	29M (5384)	32M (5387)	23M (5378)	30M (5385)				
Nematoda	—*																		
Oligochaeta, Lumbricidae	—																		
Malacostraca, Isopoda	—																		
Arachnida	25	54	129	63	9	4	175	101	67	1701	535	26	314	224	21	3448	229,87	100	42,35
Pseudoscorpiones	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	3	0,20	13,33	0,04
Opiliones	—																		
Aranei	6	1	1	1	6	—	3	10	1	1	8	8	2	1	—	49	3,27	86,67	0,60
Gamasina	—	2	—	—	—	1	—	—	—	7	31	—	—	1	—	42	2,80	33,33	0,52
Uropodina	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	1	—	—	—	—	4	0,27	20,00	0,05
Ixodidae	—																		
Argasidae	—	—	—	2	—	—	—	—	—	5	13	—	—	—	—	20	1,33	20,00	0,25
Acaridae	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	2	—	6	0,40	13,33	0,07
Oribatei	18	51	125	58	3	2	172	91	30	1681	458	15	312	207	21	3244	216,27	100	39,84
Tarsonemina	—																		
Cheyletidae	—																		
Trombididae	1	—	3	2	—	—	—	—	36	3	19	3	—	13	—	80	5,33	53,33	0,98
Chilopoda	—	5	—	—	—	—	—	—	—	5	4	—	—	—	—	14	0,93	20,00	0,17
Diplopoda	—	21	—	—	—	—	—	—	—	3	4	—	6	—	—	34	2,27	26,67	0,42
Entognatha, Collembola	7	144	139	45	5	4	397	122	35	65	678	263	634	2046	3	4587	305,80	100	56,34
Insecta	—	10	2	—	1	8	—	8	11	8	1	1	1	7	1	59	3,93	80,00	0,73
Thysanura	—																		
Blattoptera	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	0,07	6,67	0,01
Orthoptera	—																		
Dermaptera	—																		
Psocoptera	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	3	0,20	6,67	0,04
Mallophaga	—																		
Homoptera	—																		
Hemiptera	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	0,13	13,33	0,02
—//—(l)	—	1	—	—	—	—	—	—	—	3	1	1	—	—	—	6	0,40	26,67	0,07
Thysanoptera	—																		
Coleoptera	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	4	—	6	0,40	20,00	0,07
—//—(l)	—	—	—	—	—	3	—	—	—	1	—	—	—	3	—	7	0,47	20,00	0,09
—//—(p)	—	3	—	—	—	2	—	8	7	—	—	—	—	—	—	20	1,33	26,67	0,25
Neuroptera (l)	—																		
Raphidioptera (l)	—																		

Таксономічна група	Misc. car.	Trog. trog.	Prun. mod.	Syl. atr.	Tur. pil.	T. mer.	T. phil.	25M (5380)	26M (5381)	29M (5384)	32M (5387)	T. vis.	Acap. can.	ЗК	ПЧ	ІЗ	ІД
Lepidoptera	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	0,07	6,67	0,01
- // - (l)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- // - (p)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Нуменоптера	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,07	6,67	0,01
- // - (p)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Арханіптера	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- // - (l)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- // - (p)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Diptera	-	4	1	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	8	0,53	26,67	0,10
- // - (l)	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	0,13	13,33	0,02
- // - (p)	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0,13	13,33	0,02
Gastropoda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Р а з о м	32	234	270	108	15	16	572	1782	1222	290	955	2277	25	8142	542,80	100	100

*Ці таксономічні групи в нашому випадку відсутні (хоча вони наявні в інших гніздах птахів Карпатського регіону України).

Примітка. Акроніми видлових назв птахів: *Misc. car.* - *Nucifraga caryocatactes*, *Trog. trog.* - *Troglodytes troglodytes*, *Prun. mod.* - *Prunella modularis*, *Syl. atr.* - *Sylvia atricapilla*, *Tur. pil.* - *Turdus pilaris*, *T. mer.* - *T. merula*, *T. phil.* - *T. philomelos*, *T. vis.* - *T. viscivorus*, *Acap. can.* - *Acanthis cannabina*; 28М (5383) і так далі - це порядкові номери обстежених гнізд (їх опис наведений у тексті) за польовим поденником дослідника (Л.І. Мелешук); ЗК - загальна кількість особин (екз.) безхребетних тварин, ПЧ - індекс чисельності, ІЗ - індекс зустрічності (%), ІД - індекс домінування (%); l - личинки, p - лялечки (дорослі форми комах наведені без зазначення вікової стадії розвитку).

хівкового розгалуження стовбура вільхи (*Alnus* sp.) на висоті 5 м від землі; р. ?; б. м.: стебла трав'янистих рослин (59), глина (40) і листя трави (1); зелені насадження серед масивів індивідуальної забудови в населеному пункті (місцевість "Завоєла").

Чорний дрізд. № 34М (5389), 25.06; цьогорічне, після вильоту пташенят; в основі розгалуження пристовбурових гілок ялиці білої (*Abies alba* Mill.) на висоті 3,5 м від землі; р.: D-17, H-12, d-10 і h-6; б. м.: мох (70), корінці (20) і стебла трав'янистих рослин (10); ялицево-ялиновий ліс.

Співочий дрізд. № 21М (5376), 24.06; минулорічне; в основі розгалуження пристовбурових гілок ялини європейської на висоті 2,5 м від землі; р.: D-15, H-15, d-9 і h-6; б. м.: гілки (бука і хвойних дерев) (60), стебла трав'янистих рослин (32) і трухлява деревина (8); узлісся (переважає ялина, місцями - підріст бука, а з розташованих поруч луків вкрапленнями заходить верба). **№ 22М (5377), 24.06;** цьогорічне, після вильоту пташенят; в основі розгалуження пристовбурових гілок ялини європейської на висоті 5 м від землі; р.: D-16x15, H-8,5, d-10x9 і h-6; б. м.: мох (55), гілки (15), стебла трав'янистих рослин (15) і трухлява деревина (15); ялинові насадження з домішкою бука (узлісся). **№ 25М (5380), 25.06;** цьогорічне з кладкою (3 свіжих яйця); в основі розгалуження пристовбурових гілок ялини європейської на висоті 7 м від землі; р.: D-17, H-14, d-10 і h-8; б. м.: стебла хвоща (35), мох (30), гілки (20) і трухлява деревина (15); ялиновий ліс. **№ 26М (5381), 25.06;** свіжозбудоване; в основі розгалуження пристовбурових гілок ялиці білої на висоті 3,2 м від землі; р.: D-17, H-13, d-10 і h-6; б. м.: гілки (50), мох (18), стебла трав'янистих рослин (15), трухлява деревина (12) і листя дерев (5); ялицево-буковий ліс. **№ 29М (5384), 25.06;** цьогорічне, після вильоту пташенят; в основі розгалуження пристовбурових гілок ялини європейської на висоті 2 м від землі; р.: D-15,5x14, H-9, d-9x8 і h-6; б. м.: гілки (40), стебла трав'янистих рослин (40) і трухлява деревина (10); ялиновий ліс. **№ 32М (5387), 25.06;** цьогорічне, після вильоту пташенят; в основі розгалуження пристовбурових гілок ялиці білої на висоті 4,2 м від землі; р.: D-15, H-14, d-9 і h-5,5; б. м.: мох (60), гілки (20), стебла трав'янистих рослин (10) і трухлява деревина (10); ялицево-буковий ліс з домішкою ялини (заросла вирубка).

Дрізд-омеля. № 23М (5378), 24.06; минулорічне; в основі розгалуження пристовбурових гілок ялиці білої на висоті 7 м від землі; р.: D-17,5, H-11, d-11,5 і h-6; б. м.: корінці (40), гілки (20), глина (20), стеб-

ла трав'янистих рослин (15) і мох (5); буково-ялицеві насадження (узлісся).

Коноплянка. № 30М (5385), 25.06; цьогорічне з кладкою (3 свіжих яйця); у розгалуженні верхівкових гілок яловця звичайного (*Juniperus communis* L.) на висоті 1,5 м від землі; р.: D–11, H–8, d–6 і h–4; б. м.: мох (60), стебла трав'янистих рослин (20), гілки (10), корінці (5), пір'я (1) і шерсть (1); пасовищні луки з наявністю поодиноких дерев (переважають яловець і ялина) та (місцями) заростей кущів (домінує верба).

Отже, зібрана нами підкольна фауна виявилася багатою й різноманітною. В обстежених гніздах виявлено 8142 екз. безхребетних тварин, які належать до типу Членистоногі (Arthropoda) та 5 класів (див. табл. 4); загалом 20 таксономічних груп, або 55,6 % від їх загальної кількості (лише нідіколи!) в Карпатському регіоні України. Найбільш багаточисельними є Ногохвістки (Collembola) та Павукоподібні (Arachnida) – сумарна частка дорівнює 98,7 %. Серед останніх явно переважають Панцирні кліщі (Oribatei).

Екологічний моніторинг сучасного стану популяцій фауни хребетних і розроблення природоохоронних рекомендацій

Особливості географічного розташування заповідних ділянок і специфіка кліматичних факторів, сприяли формуванню на території НПП “Гуцульщина” унікальної місцевої фауни. Насамперед, це стосується наземних хребетних.

Природні екосистеми національного парку сприятливі для кількох видів земноводних, яким притаманно значну частину річного циклу перебувати в лісових біотопах: розшукувати корм серед трав'янистих формацій або лісової підстилки, шукати укриття для зимівлі. До таких тварин, у першу чергу, належать звичайний тритон, звичайна ропуха та три види бурих жаб – трав'яна, гостроморда і прудка. Особливу значущість для амфібій має урочище поблизу адміністративного будинку Шешорського лісництва, де серед заболочених масивів сіножатей і присадибних ділянок наявний комплекс ставків з частково проточною водою (Горбань, Брусак, 2005). Такі умови сприяють збагаченню видового складу цих тварин та підтримують популяції багатьох земноводних у динамічній рівновазі. Саме зазначена територія, а також комплекс ставків поблизу с. Кобаки на р. Волійця у Старокутському лісництві, є важливим осередком для розмноження звичайного тритона, який у Карпатському регіоні порівняно малочисельний. Крім цього виду, у водоймах національного парку зустрічається крупніший і більш рідкісний гребінчастий тритон, який також трапляється в період відкладання ікри в перелічених водоймах, але його чисельність є ще меншою. З середини весни в заплаві р. Волійця можна чути голоси червоночеревої кумки та звичайної квакші. Обидва види в низькогірній частині заповідного об'єкта належать до типових представників батрахофауни. Проте, популяції червоночеревої кумки більше приурочені до ставкових комплексів і невеликих тимчасових водойм, що з'являються після ряс-

них літніх дощів, а квакша трапляється переважно на узліссях і серед деревно-кущової рослинності на зволожений ділянках.

З рептилій у НПП “Гуцульщина” фоновими є живородна і прудка ящірки, звичайний вуж, а також звичайна гадюка (Горбань, Брусак, 2005). Хоча чисельність останнього з перелічених видів з року в рік помітно коливається або й скорочується. Особливою загрозою, що сприяє зменшенню кількісних показників популяції звичайної гадюки, є неприяне ставлення до цих тварин у місцевих жителів (це також характерно для переважної більшості регіонів нашої країни). Гадюки (а також веретільниці й вужі) в більшості випадків безпідставно гинуть від переслідувань людьми (такі явища є спонтанними, але досить частими).

Зрідка в межах національного парку (Старокутське лісництво) трапляється звичайна мідянка – невелика неотруйна змія. Цей вид оселяється переважно на підвищенні схилах, зарослих негустими чагарниками та високим травостоєм, з наявними ерозійними ділянками біля узлісь (Горбань, Брусак, 2005). Загалом біотопічний розподіл і чисельність мідянки в межах парку ще потребують свого вивчення, а тому можна сподіватися на нові знахідки в різних місцях.

На території заповідного об'єкта встановлене перебування понад 150 видів птахів; з них лише співочих виявлено трохи більше 80. Як правило, це характерні мешканці лісостанів, різноманітних екотонів, чагарникових заростей. За типами фауни переважають “європейці” – майже половина видів, також відносно високою є частка транспалеарктів (майже 1/3) і представників сибірського фауністичного комплексу (не більше 15%). З екологічних угруповань основу орнітофауни складають дендрофіли – майже 3/4 від загальної кількості видів. Значно менше виявлено лімнофілів, склерофілів і кампофілів. За способом гніздування розподіл виглядає наступним чином. Домінують дуплогніздові, кронні, а також наземногніздові і стовбурно-чагарникові види. Найменшою є частка синантропів (сягає не більше 10 %).

У річкових долинах і на ставках, що межують з лісовими кордонами національного парку, періодично трапляються, переважно протягом періоду міграції, малочисельні та рідкісні види качок, зокрема й “червонокнижний” гоголь (Горбань, 2005–2006). З іншого боку, в межах НПП “Гуцульщина” наявні масиви деревних насаджень, які мають неабияке значення для підтримки локальних і мігруючих популяцій лісових зимуючих птахів. У заповідних урочищах склалися особливо сприятливі умови для зимівлі видів, дуже важливих з точки зору біологічного захисту лісу. Фактично завдяки унікальним лісовим екосистемам у національному парку протягом холодного періоду року відносно комфортно можуть себе почувати саме ті представники орнітофауни, які на значних територіях України практично зимувати не можуть, або зимують у дуже обмеженій кількості. У першу чергу, це малочисельні або регіонально рідкісні лісові види птахів, які трофічно пов'язані з наявністю бука, граба, явора. У власне гірській частині Українських Карпат під час багатосніжних зим

чисельність багатьох горобинних є досить низькою, хоча в умовах Передкарпаття, і зокрема низькогір'я Гуцульщини, склалися дуже сприятливі умови для зимівлі більшості представників лісової орнітофауни. Успішна зимівля цих важливих з точки зору біологічного захисту лісу птахів має тісний зв'язок з подальшим репродуктивним періодом. Розмноження та підтримка оптимальної чисельності популяцій таких видів безпосередньо залежать від вдалої зимівлі, а тому в умовах національного парку вкрай необхідно організувати моніторинг за станом зимуючої орнітофауни. Впровадження такого моніторингу сприятиме розробці подальших рекомендацій, спрямованих на підтримку популяцій видів птахів, важливих для лісових екосистем.

Фауна ссавців НПП "Гуцульщина" загалом складається з типових мешканців Прикарпаття. Достатньо характерними є цінні мисливські види – європейська козуля, кабан, лисиця, лісова куниця, чорний тхір, сірий заєць і деякі інші. Багатий склад диких тварин у парку міг би привабити в заповідні урочища вовків, зграї яких здебільшого затримуються тут на короткий період і мігрують далі (Горбань та ін., 2005). Можливо, відносно висока щільність населення та специфіка структури сільських поселень на Гуцульщині є головною причиною відсутності в порівняно значній кількості цього хижака, що є важливим для оццадливого природокористування та збереження дикої фауни і свійських тварин. Властне, відсутність вовка в регіоні повинна сприяти перспективі ведення домашнього господарства, й особливо тваринництва, вирощування коней та інших важливих у господарстві людини тварин. Завдяки екологічній пластичності і широкому трофічному спектру в національному парку широко розповсюдженим є борсук. Тут нами виявлена відносно висока щільність цього ссавця. На Гуцульщині протягом останнього десятиліття також відмічене зростання чисельності горностає, особливо на окраїнах населених пунктів і серед мережі водостоків різного типу й походження. Екотони національного парку уздовж берегів гірських річок сприятливі для існування локальної популяції річкової видри, чисельність якої після тривалої перерви починає відновлюватися.

Для ведення екологічного моніторингу в НПП "Гуцульщина" за представниками фонових і рідкісних хребетних обрано із ссавців – 5 видів, птахів – 24, плазунів – 2 та земноводних – 5. З фонових – це, як правило, ті тварини, які мають найбільш вагоме значення в територіальній структурі національного парку. Інша група видів – дуже рідкісні або зникаючі, занесені до Червоної книги України, або які є перспективними для включення до чергового її видання. Також необхідно звернути певну увагу на тих представників, які можуть належати або належать до регіонально рідкісних, але їх статус у межах Гуцульщини недостатньо вивчений і потребує подальших детальних досліджень. Нижче представлений короткий огляд сучасного стану популяцій окремих "червонокнижних" видів наземних хребетних тварин, які трапляються на території національного парку.

Звичайна мідянка. Належить до дуже рідкісних плазунів, а в межах заповідного об'єкта зустрічається

рідко через майже цілковиту відсутність сприятливих стадій. Для свого перебування обирає переважно добре прогріте сонцем піщані ділянки, розсипи на лісових схилах, рівчачки або невеличкі кар'єри.

Чорний лелека. На території національного парку гніздиться, зокрема, в Шешорському лісництві (Горбань, 2005–2006). Часто окремі особини активно здобувають поживу на узліссях й уздовж берегів р. Волійця та на мілководдях ставків у Старокутському лісництві. Навесні (протягом квітня) ми спостерігали окремі пари й особини, які займалися пошуками їжі уздовж р. Пістинька, а в кінці літа (у серпні) тут скупчуються групи по 3–5 птахів, які набираються сил і формують зграї перед осіннім відльотом.

Гоголь. У межах заповідного об'єкта має достатньо сприятливі умови для здобування корму на ставках Старокутського лісництва. Протягом весняної міграції (у квітні) тут виявляли поодинокі особини і зграї, які налічували до 10–12 птахів (Горбань, 2005–2006). Осіння міграція закінчується до останніх чисел жовтня, коли ставки звільняють від води. У цей період гоголь менш численний.

Рудий шуліка. Очевидно, зник не тільки на території національного парку, а й на Гуцульщині загалом, як в і багатьох інших регіонах заходу України. Протягом останніх років не виявляли ні під час гніздування, ні протягом міграційного періоду.

Польовий лунь. У НПП "Гуцульщина" є типовим мігруючим видом, чисельність якого коливається з року в рік (Горбань, 2005–2006). Як правило, весняна міграція майже не виражена; в цей час окремі особини реєструються на відкритих площах сільськогосподарських угідь протягом другої половини березня й у квітні. Осінній проліт більш інтенсивний і його максимум, переважно, припадає на середину – кінець жовтня. Під час міграції реєструються окремі особини, іноді – по 2–3 птахів разом.

Зміїд. Доказів гніздування в національному парку немає.

Орел-карлик. Гніздування не доведене, але протягом травня періодично спостерігали поодинокі особини у Косівському та Старокутському лісництвах (Горбань, 2005–2006).

Беркут. Гніздування цілком можливе. Здебільшого виявляли під час осінньої міграції, яка проходить переважно в кінці жовтня – листопаді. У цей час спостерігаються поодинокі особини, які практично не затримуються на території національного парку.

Сичик-горобець. Далі залишається тим видом птахів, екологія якого майже не вивчена. Гніздування сичика-горобця в НПП "Гуцульщина" є достатньо вірогідним (необхідно розробити спеціальну програму досліджень).

Довгохвоста сова. У незначній кількості гніздиться на території національного парку, але чисельність невідома й, очевидно, найбільш сприятливі місця для розмноження наявні в околицях с. Космач (Горбань, 2005–2006). Особливо помітна під час осіннього перельоту в першій половині листопада. Реєструються тільки окремі особини.

Сірий сорокопуд. На території національного парку виявлений протягом усіх сезонів року, але чисельність зростає під час весняної міграції в березні й осінньої – в жовтні. Вірогідно, пара гніздиться серед рідколісся в ур. Цуханівське в долині р. Волійця (Горбань, 2005–2006).

Горностай. Протягом останнього десятиліття відмічено зростання чисельності. Особливо це стосується окраїн населених пунктів і мережі меліоративних каналів, берегів ставків та річок. Серед лісових масивів НПП “Гуцульщина” горностай не зустрічається; виявлений переважно на узліссях і, найчастіше, уздовж берегів водойм (з наявністю на значних площах заростей болотної рослинності) та серед лучних ценозів. Розміри індивідуальних ділянок дуже мінливі (в середньому їх площа сягає 20–30 га) і залежать від кормової бази. Активність зростає з настанням сутінок й, особливо, темної частини доби. Проте, часто горностай може полювати навіть серед білого дня, що свідчить або про низьку чисельність гризунів і обмаль їжі, або високу щільність хижаків-міофагів, а тому і вищу конкуренцію за корм. Протягом першої половини зими, коли дні особливо короткі, ці звірки найбільш часто полюють під ранок і вдень, а до вечора активність помітно спадає. З наростанням “мінусових” температур, а також після значних снігопадів активність горностая, як правило, помітно зменшується; у цих випадках тварини тривалий час переховуються в укриттях, що захопили у своїх потенційних жертв. Взимку горностай на полювання виходить не більше 1–2 разів і його добовий хід сягає 300–800 м.

Борсук. Населяє листяні та мішані праліси, де відає перевагу дубово-грабовим і буковим лісам з густим підліском; помітно рідше обирає ділянки мішаного лісу. Пантофагія борсука проявляється в його всеїдності і дозволяє цьому звіру, за відсутності важливих кормових об’єктів, швидко переключатися з одного виду їжі на інший. На Гуцульщині щільність населення борсука відносно висока – у середньому 4–5 ос./1000 га придатних угідь. До найбільш типових стацій виду належать лісові ділянки з пересіченим рельєфом і низьким рівнем ґрунтових вод (лісові балки, яри, порослі зруби тощо). На території національного парку чисельність борсука порівняно стабільна і це у значній мірі забезпечується високим консерватизмом виду по відношенню до житлових нір, які тварина покидає переважно лише у випадку активного переслідування людиною.

Річкова видра. Характерні значні коливання кількісних показників протягом ХХ ст., але за останні 15 років вид відновив свою чисельність і в наш час особливо часто трапляється на річках Пістинька та Волійця (Горбань та ін., 2005). Відповідні ландшафти національного парку сприятливі для збереження локальної популяції видри, а тому тут доцільно активізувати дослідження особливостей її екології. Присутність цього ссавця-амфібіонта залежить від наявності корму і біля багатих на рибу водойм видра осіло може жити на ділянці протяжністю 2–5 км, що має місце на річках Рибниця і Пістинька. Тут на відрізках 10–15 км періодично трапляється по 2–3 особи.

Під час проведення моніторингових досліджень нами виявлені найбільш важливі ділянки для розмноження плямистої саламандри і місця її зимівлі (зосереджені в Шешорському лісництві) (Горбань, Брусак, 2005). Це може дозволити розробити цікаві туристичні маршрути з метою поглиблення екологічної освіти серед молоді та приваблення інвестицій для розвитку екологічного туризму на території НПП “Гуцульщина”. Урочища, де знайдені значні скупчення плямистих саламандр, необхідно буде взяти під особливу охорону, як реліктові місця для відтворення популяції цього “червонокнижного” виду тварин. Там, де наявна висока чисельність плямистих саламандр, можливе проведення екологічного туризму, організація екологічних маршрутів, що при відповідних природоохоронних заходах у національному парку, не буде шкодити проходженню біологічних циклів у популяціях виду. Інші “червонокнижні” хвостаті земноводні – альпійський і карпатський тритони – також наявні в національному парку, і в межах власне гірської частини заповідного об’єкта є всі необхідні умови для тривалого успішного їх відтворення.

Саме перелічені види, як і багато інших, можуть бути привабливим предметом зоологічних й екологічних екскурсій під час розвитку туризму в НПП “Гуцульщина”, що є досить перспективним для його території в різні сезони. Якщо протягом холодного періоду серед відвідувачів тут найбільш популярними є зимові види спорту та відпочинку, то протягом теплої пори року в парку є всі необхідні умови для проведення змістовних екологічних і зоологічних екскурсій пізнавального та наукового характеру (Горбань, Брусак, 2005). У зв’язку з цим розвиток заповідного об’єкта в такому плані є досить перспективним, з можливістю залучення відповідних зацікавлених наукових установ з багатьох інших країн Європи для дослідження цінних і рідкісних видів тварин.

Ми вважаємо, що в умовах національного парку існує нагальна необхідність проведення роботи з екологічної освіти, спрямованої на окремі локальні екологічні програми для покращення обізнаності місцевого населення про місце і роль багатьох тварин в екосистемах Карпатського регіону (Горбань та ін., 2005). Скажімо, з плазунів у першу чергу це могло б стосуватися звичайної гадюки, популяції якої знаходяться під певною загрозою і потребують спеціальних соціологічних заходів. У випадку покращення охорони та відтворення чисельності популяції цього виду, в умовах НПП “Гуцульщина” існують сприятливі умови для подальшого його розведення з метою створення генетичного банку карпатського генофонду. З іншого боку, саме звичайна гадюка є одним із перспективних для вирощування видів тварин, догляд за яким не вимагає задіяння значних ресурсів, але дозволить забезпечити відповідні підприємства цінною сировиною – зміною отрутою. Ми повинні врахувати, що в умовах Гуцульщини склалися найбільш сприятливі умови для відтворення карпатських популяцій цього виду плазунів (Горбань та ін., 2005). З огляду на те, що у країнах Західної Європи звичайна гадюка стає все більш рідкісною, то розве-

дення цих змій в умовах національного парку могло б сприяти впровадженню додаткових інвестицій для забезпечення природоохоронної діяльності заповідного об'єкта, а також в економіку регіону загалом.

У межах НПП "Гуцульщина", насамперед, необхідно запланувати заходи, спрямовані на відновлення та підтримку популяцій тетерукових птахів в умовах гірських лісових екосистем. На території національного парку для відтворення мікропопуляцій глухаря й орязка наявні перспективні умови в лісових урочищах, що не вилучені з господарської діяльності біля с. Космач (Кляуза і Грегит), а також поблизу заказника "Камінь Новаківського" (Горбань та ін., 2005). Тут можна сподіватися на відновлення та покращення стану мікропопуляцій тетерукових, але за умови збереження заповідного режиму та запровадження тимчасового мораторію на полювання. Можливо, що доцільно буде поставити питання про розширення території національного парку "з вилученням" за рахунок заповідних урочищ і наявних заказників поблизу с. Космач. Доцільно організувати моніторинг за гніздовими популяціями видів птахів, які є добрими індикаторами стану лісових екосистем. Для багатьох дуплогніздових представників орнітофауни на території заповідного об'єкта необхідно обладнати мережу штучних гніздівель, які особливо актуально розвішувати в лісостанах з наявністю дуба та бука.

Для успішної підтримки гніздової популяції держкача (належить до глобально вразливих видів птахів), щоб покращити стан локальної популяції, існує потреба розробки менеджмент-плану для проведення сільськогосподарських робіт на луках та сінокосах у Старокутському лісництві (Горбань та ін., 2005). (До речі, зразок орієнтовного менеджмент-плану, розробленого нами для іншого глобально вразливого виду – дунайського лосося, представлений у додатку). У першу чергу це стосується обґрунтування та рекомендацій щодо термінів сінокосіння в різних угіддях (заболочені ділянки, пасовищні та різнотравно-злакові луки, різноманітні сільськогосподарські землі тощо). Окремі менеджмент-плани необхідно застосувати для найбільш важливих територій, де гніздиться держкач (Горбань, 2005–2006), і де існує необхідність викошування трави.

Таким чином, збереження та збагачення фауни повинно стати одним з основних завдань діяльності НПП "Гуцульщина". У іншому випадку цей заповідний об'єкт втратить своє природоохоронне й соціальне значення. З цією метою доцільно постійно проводити моніторинг чисельності тварин, з'ясувати їх хронологічні особливості у просторі та часі, шляхи міграцій, екологічні аспекти. На майбутнє необхідно подумати над можливістю розширення території парку (з віднесенням найбільш цінних з фауністичної точки зору ділянок до заповідної зони), яка без сумніву є резерватом для багатьох тварин.

* * *

Дослідження проведені в рамках виконання теми "Прорекреаційного використання природних комплексів

національного природного парку "Гуцульщина" (Вг 21–03, Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2005–2006 рр.).

Література

- Безродный С.В. (1991): Распространение сонь (Rodentia, Gliridae) на Украине. - Вестн. зоологии. 3: 45-50.
- Безхребетні тварини України під охороною Бернської конвенції / Ред. І. Загороднюк. К., 1999. 1-60. (Каталог флори і фауни Бернської конвенції. 4).
- Бойко В.А., Івлиев В.Г. (1991): Методика паразитологического обследования орнитологического материала. - Эктопаразиты птиц в Среднем Поволжье. Казань. 1: 6-23.
- Бокотей А.А. (1992): Каталог оологічної колекції зоологічних фондів Державного природознавчого музею України. Львів. 1-54.
- Бокотей А.А., Соколов Н.Ю. (2000): Каталог орнітологічної колекції Державного природознавчого музею. Львів. 1-164.
- Бондаренко В.Д. (1993): Традиції і перспективні напрямки мисливства в Гуцульщині. - Проблеми Гуцульщини. Тези допов. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Косів, 27-28 травня 1993 р.). Чернівці. 1: 37-45.
- Брусак В.П., Зінько Ю.В. (1996): Перспективи формування Косівського регіонального ландшафтного парку. - Екологічні передумови розвитку рекреації на Гуцульщині. Наук.-практ. конф. в рамках VI Гуцульського фестив. (13 вересня 1996 р., тези допов.). Яремче. 13-16.
- Бумар Г.В., Горбань І.М., Стефурак І.Л. (2004): До поширення трипало-го дятла в Україні. - Беркут. 13 (2): 298-299.
- Габер М.О., Фесенко Г.В., Горбань І.М., Скільський І.В., Галінська І.О., Горда Н.І. (1992): Чисельність, розподіл та деякі аспекти біології сільської ластівки в західних областях України. - Беркут. 1: 37-45.
- Годованець Б.Й., Скільський І.В. (1996): Вивчення локально поширених видів птахів гірських районів Гуцульщини шляхом анкетування (на прикладі олячки). - Екологічні передумови розвитку рекреації на Гуцульщині. Наук.-практ. конф. в рамках VI Гуцульського фестив. (13 вересня 1996 р., тези допов.). Яремче. 19-21.
- Горбань І. (2005-2006): Короткий огляд червонокнижних птахів, поширених на території Національного парку "Гуцульщина". - ІВА бюлетень. 23-25.
- Горбань І.М., Горбань Л.І. (2005): Про фауністичне багатство рідкісних природних середовищ. - Біорізноманіття Українських Карпат. Матер. наук. конф., присвяч. 50-річчю Карп. високог. біолог. станціон. Львівськ. націон. унів. імені Івана Франка (Львів, 30 липня - 3 серпня 2005 р.). Львів: ЗУКЦ, 39-42.
- Горбань І.М., Горбань Л.І., Скільський І.В. (2005): Шляхи збереження фауністичного різноманіття - Біорізноманіття Українських Карпат. Матер. наук. конф., присвяч. 50-річчю Карп. високог. біолог. станціон. Львівськ. націон. унів. імені Івана Франка (Львів, 30 липня - 3 серпня 2005 р.). Львів: ЗУКЦ, 43-47.
- Горбань І.М., Скільський І.В. (2008): Нарис фауни хребетних національного природного парку "Гуцульщина". - Матер. наук. конф. "Еколого-фауністичні особливості водних та наземних екосистем", присвяч. 100-річчю від дня народж. проф. Всеволода Ілліча Здуна (12-13 лютого 2008 р.). Львів. 32-37.
- Горбань І.М., Скільський І.В., Мелешук Л.І. (2006): Сучасний стан орнітофауни національного природного парку "Гуцульщина". - Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Матер. П'ятої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 5-6 травня 2006 р.). Чернівці: Зелена Буковина. 206-213.
- Горбань Л.І., Брусак В.П. (2005): Про роль ландшафтів у поширенні земноводних та плазунів. - Біорізноманіття Українських Карпат. Матер. наук. конф., присвяч. 50-річчю Карп. високог. біолог. станціон. Львівськ. націон. унів. імені Івана Франка (Львів, 30 липня - 3 серпня 2005 р.). Львів: ЗУКЦ, 48-52.
- Грищенко В.М. (1992): Хід прильоту шпака в районі Карпат. - Беркут. 1: 78-85.
- Делеган І.В., Лушак М.М., Гунчак М.С. (2006): Роль диких і свійських тварин у поширенні рабчної інфекції на теренах Івано-Франківської області. - Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю прир. запов. "Горгани" (м. Надвірна, листопад 2006 р.). Надвірна. 58-62.
- Держипільський Л.М., Стефурак Ю.П., Стефурак І.Л. (2004): Орнітофауна НПП "Гуцульщина". - Сучасні проблеми зоологічної нау-

- ки. Матер. Всеукр. наук. конф. "Наукові читання, присвячені 170-річчю заснування кафедри зоології та 100-річчю з дня народження професора О. Б. Кістяківського" (16-18 вересня 2004 р., м. Київ - м. Канів). К.: ВПЦ "Київський університет". 43-45.
- Екологічний стан Чернівецької області. Екологічні проблеми. Рідкісні види рослин і тварин. Екологічні виховні заходи (посібн. для вчит.). К., 2004. 1-40.
- Загороднюк І., Покин'єреда В., Кисельок О., Довганич Я. (1997): Теріофауна Карпатського біосферного заповідника. 1-60. (Вестн. зоології. Suppl. 5).
- Земноводні та плазуни України під охороною Бернської конвенції / Ред. І.В. Загороднюк. К., 1999. 1-108. (Каталог флори і фауни Бернської конвенції. 3).
- Іванюк М.В. (1994): Пізні гніздування сільської ластівки у Прикарпатті. - Беркут. 3 (1): 42.
- Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (Бонн, 1979 р.). К., 1998а. 1-16.
- Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (Вашингтон, 1973 р.). К., 1999. 1-83.
- Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 р.). К., 1998б. 1-76.
- Кулаковская О.П., Коваль В.П. (1973): Паразитофауна рыб бассейна Дуная. К.: Наук. думка. 1-212.
- Мальцев В.І., Чопик В.І., Ковальчук А.А., Карпова Г.О., Зуб Л.М., Луговой О.С., Крічфалушій В.В. (1999): Природа Карпатського регіону України. К., 1999. 1-200.
- Матеріали орнітологічних спостережень, затверджених Українською орнітофауністичною комісією (ОФК) в 1989-1990 р.р. - Troglodytes. Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1993 р. Львів, 1994. 4: 4-9.
- Мелешук Л.І. (2006): До вивчення нідиольної фауни дроздів Карпатського регіону України. - Молодь та поступ біології. Зб. тез Другої міжнар. наук. конф. студ. і аспір. (21-24 березня 2006 р., м. Львів). Львів. 255-256.
- Мелешук Л.І., Федоряк М.М. (2006): До вивчення фауни павуків - нідиюлів співочого дрозда. - Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю прир. запов. "Горгани" (м. Надвірна, листопад 2006 р.). Надвірна. 145-147.
- Мовчан Ю.В. (2005): До характеристики різноманіття іхтіофауни прісноводних водойм України (таксономічний склад, розподіл по річковим басейнам, сучасний стан). - Зб. пр. Зоол. музею. К. 37: 70-82.
- Мовчан Ю.В., Смірнов А.І. (1981): Плітка, ялець, голянь, краснопірка, амур, білизна, верховка, лин, чебачок амурський, підуст, пічкур, марена. К.: Наук. думка. 1-426. (Фауна України. Риби. Коропові. 8 (2)(1)).
- Олещенко В.І., Малишева Н.Р. (1997): Організаційно-правові засади збереження біорізноманіття. - Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника. К. 11-42.
- Парникова І.Ю., Годлевская Е.В., Шевченко М.С., Иноземцева Д.Н. (2005): Фауна Украины: охранные категории (справ.). К.: КЭКЦ. 1-60.
- Писанец Е.М. (2003): Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Хвостатые земноводные (Amphibia: Caudata). К.: Зоомузей ННПМ НАН Украины. 1-148.
- Писанец Е.М. (2006): Фауна амфибий Украины: вопросы разнообразия и таксономии. Сообщение 2. Бесхвостые амфибии (Anura). - Зб. пр. Зоол. музею. К. 38: 44-79.
- Писанец Е.М. (2007): Амфибии Украины (справочник-определитель земноводных Украины и сопредельных территорий). К.: Зоологический музей ННПМ НАН Украины. 1-312.
- Писанец Е.М., Литвинчук С.Н., Куртяк Ф.Ф., Радченко В.И. (2005): Земноводные Красной книги Украины (справ.-кадастр). К.: Зоомузей ННПМ НАН Украины. 1-230.
- Пророчук В.В., Держипільський Л.М., Костюк А.Г. (2003): Національний природний парк "Гуцульщина": перші кроки становлення. - Четверта регіон. наук.-практ. конф. "Еколого-медичні проблеми Гуцульщини", присвяч. 95-річчю з дня народж. Степана Іваницького (матер. конф.). Косів. 14-21.
- Прядко О.І. (1993): Регіональні ландшафтні парки - поліфункціональні природно-заповідні території (на прикладі проєктованого Сокильського парку на Івано-Франківщині). - Екологічні основи оптимізації режиму охорони і використання природно-заповідного фонду. Тези допов. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю Карпатського біосф. запов. (11-15 жовтня 1993 р.). Рахів. 59-60.
- Птахи України під охороною Бернської конвенції / Ред. Г.Г. Гавриш. К., 2003. 1-395. (Каталог флори і фауни Бернської конвенції. 4).
- Редкие и исчезающие растения и животные Украины (справ.) / Ред. К.М. Сьтник. К.: Наук. думка, 1988. 1-256.
- Скильський І.В. (1990): К вопросу о стаينости белого аиста в Прикарпатье. - Аисты: распространение, экология, охрана. Матер. I (Таллинн, июль 1989 г.) и II (Минск, октябрь 1990 г.) Всес. совещ. Раб. группы по аистам Всес. орнитол. общ. Мн.: Наука і тэхніка. 152-153.
- Скильський І.В. (1991): Встречи черного аиста на Прикарпатье. - Орнитология. М.: МГУ. 25: 175.
- Скильський І.В. (1992): Черный аист (*Ciconia nigra* L.) в Прикарпатье. - Вестн. зоології. 2: 84.
- Скильський І.В., Смірнов Н.А., Мелешук Л.І., Коржик В.П., Одочук П.І. (2005а): Раритетні тварини: сучасний стан, категорії охорони. - Національний природний парк "Вижицький": природа, рекреаційні ресурси, менеджмент. Чернівці: Зелена Буковина. 196-235.
- Скильський І.В., Смірнов Н.А., Мелешук Л.І., Одочук П.І. (2005б): Фауна хребетних. - Національний природний парк "Вижицький": природа, рекреаційні ресурси, менеджмент. Чернівці: Зелена Буковина. 182-195.
- Смірнов Н.А., Хлус Л.М. (2006): Роль об'єктів природно-заповідного фонду у збереженні різноманіття батрахо- та герпетофауни Зовнішніх Карпат. - Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю прир. запов. "Горгани" (м. Надвірна, листопад 2006 року). Надвірна. 189-192.
- Савці України під охороною Бернської конвенції / Ред. І.В. Загороднюк. К., 1999. 155-162. (Пр. Теріол. шк. 2).
- Степанян Л.С. (1990): Конспект орнитологической фауны СССР. М.: Наука. 1-728.
- Стефурак І.І. (2003): До вивчення орнітофауни Косівщини. - Четверта регіон. наук.-практ. конф. "Еколого-медичні проблеми Гуцульщини", присвяч. 95-річчю з дня народж. Степана Іваницького (матер. конф.). Косів. 48-49.
- Стефурак І.І., Стефурак Ю.П. (2006): Рідкісні та зникаючі види птахів Косівщини. - Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю прир. запов. "Горгани" (м. Надвірна, листопад 2006 р.). Надвірна. 206-209.
- Страутман Ф.И. (1954): Птицы Советских Карпат. К.: Изд-во АН УССР. 1-332.
- Страутман Ф.И. (1963а): Птицы западных областей УССР. Львов: Львов. ун-т. 1: 1-200.
- Страутман Ф.И. (1963б): Птицы западных областей УССР. Львов: Львов. ун-т. 2: 1-183.
- Страутман Ф.И., Татаринов К.А. (1949): Матеріали до фауни хребетних тварин криволісся Східних Карпат. - Наук. зап. (серія біолог.) / Львівськ. держ. унів. ім. Івана Франка. Львів: Львів. ун-т. 16 (5): 121-152.
- Таращук В.І. (1959): Земноводні та плазуни. К.: Вид-во АН УРСР. 1-247. (Фауна України. 7).
- Татаринов К.А. (1956): Звірі західних областей України (матеріали до вивчення фауни Української РСР). К.: Вид-во АН УРСР. 1-188.
- Татаринов К.А. (1973): Фауна хребетних заходу України (екологія, значення, охорона). Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту. 1-259.
- Турапин І.І. (1975): Хутрово-промислові звірі та мисливські птахи Карпат. Ужгород: Карпати. 1-176.
- Фесенко Г.В., Бокотей А.А. (2002): Птахи фауни України (польовий визначник). К. 1-414.
- Червона книга України. Тваринний світ / Ред. М.М. Щербак. К.: Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 1994. 1-464.
- Червона книга Української РСР / Ред. К.М. Ситник. К.: Наук. думка, 1980. 1-504.
- Чорней І.І., Буджак В.В., Скильський І.В. (2008): До розроблення науково-дослідної програми (ботанічна й зоологічна частини) для розбудови та моніторингу екологічної мережі в Чернівецькій області. - Сучасний музей. Наукова й експозиційна діяльність. Матер. наук. конф., присвяч. 145-й річч. заснув. Крайов. музею в Чернівцях (15 травня 2008 р.). Чернівці: ДрукАрт. 134-144.
- Шевченко Л.С., Золотухина С.И. (2005): Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Млекопитающие. Насекомоядные (Insectivora), Рукокрылые (Chiroptera), Зайцеобразные (Lagomorpha), Грызуны (Rodentia). К.: Зоомузей ННПМ НАН Украины. 2: 1-239.
- Шнарович И.Д. (1959): Рыбы Советской Буковины. - Животный мир Советской Буковины. Черновцы: ЧГУ. 206-263. (Тр. экспед. по компл. изуч. Карпат и Прикарп. (серия биол. наук). 7).

- Шнаревич И.Д. (1968): Биологические основы освоения и воспроизводства рыбных ресурсов рек Украинских Карпат. Дис. ... докт. биол. наук. Черновцы. 1-539.
- Шнаревич И.Д., Мошук К.Д. (1957): К изучению экологии дунайского лосося и его рыбохозяйственного использования на Буковине. - Научн. ежег. за 1956 год / Чернов. госуд. унив. Черновцы. 1 (2): 107-112.
- Шнаревич И.Д., Никитенко М.Ф., Черемисина В.Т., Гитилис В.С. (1959): Эколого-географическая характеристика фауны Советской Буковины. - Животный мир Советской Буковины. Черновцы: ЧГУ. 339-382. (Тр. экспед. по компл. изуч. Карпат и Прикарп. (сер. биол. наук). 7).

- Щербак Н.Н. (1988): Зоогеографическое деление Украинской ССР. - Вестн. зоологии. 3: 22-31.
- Щербак Н.Н., Щербань М.И. (1980): Земноводные и пресмыкающиеся Украинских Карпат. К.: Наук. думка. 1-268.
- 2004 IUCN Red List of Threatened Species. A Global Species Assessment. Gland-Cambridge: IUCN, 2004. 1-191.
- European red list of Globally Threatened Animals and Plants. Geneva-New York, 1991. 1-153.
- The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance / Ed. W.J.M. Hagemeijer, M.J. Blair. London: T. & A.D. Poyser, 1997. 1-903.

Додаток
МЕНЕДЖМЕНТ-ПЛАН
збереження
ДУНАЙСЬКОГО ЛОСОСЯ
Резюме

Дунайський лосось – реліктовий вид, знаходиться під загрозою зникнення і його збереження є малоімовірним, якщо продовжиться згубна дія факторів, що впливають на стан популяції.

Розробники та відповідальні за виконання менеджмент-плану.

1. Вступ

Нормативно-правові підстави для розробки менеджмент-плану. Друге видання Червоної книги України (1994 р.), Європейський червоний список (1991 р.), Червоний список Міжнародного Союзу охорони природи (2004 р.), Бернська конвенція (1979 р.), Правила рибальства у внутрішніх водоймах України (1985 р.), Правила любительського і спортивного рибальства у внутрішніх водоймах України (1990 р.).

2. Базова інформація
щодо стану збереження виду

Місце в таксономічній системі. Клас Променепері риби (Actinopterygii), родина Лососеві (Salmonidae), рід і вид Лосось дунайський (*Hucho hucho* (Linnaeus, 1758)).

Сезонні особливості розвитку. Довжина тіла до 1 м (переважно 50–60 см), маса до 20 кг і більше (як правило до 6 кг). Тіло низьке, видовжене, голова стиснена з боків, хвостовий плавець дуже виїмчастий. Голова і боки тіла вкриті численними темними плямочками. Основними місцями перебування є гірські річки на висоті до 600 м н. р. м. Зустрічається на широких і глибоких плесах, де температура води не перевищує 15–20 °С, молоді особини – на кам'янистих перекатах (реофільна риба). Дунайський лосось статевозрілим стає на третьому році життя. Тривалість нерестових міграцій незначна. Нерест відбувається з середини квітня до середини травня за середньодобової температури води 6–10 °С, переважно в гірських потоках на глибини 0,3–1,2 м. Самка відкладає ікру малими порціями протягом 2–5 діб у гнізда-ямки на чистому дні з гальки, піску чи щебеню, де швидкість течії сягає 0,6–1,0 м/с. Нерест парний, плідники активно охороняють свою територію, досить агресивні. Інкубація ікри триває 30–35 діб. Молодь живиться комахами, їхніми личинками. Починаючи з другого року життя, головною пищею стають риби (гольян, пічкур, марена, бабець, бистрюнка). Живе понад 20 років.

Поширення. Ендемік басейну Дунаю. В Україні трапляється в Тисі (з притоками Тересвою, Теремлю, Рікою) та Пруті (з притоками Путилкою, Білим і Чорним Черемошем).

Характеристика загроз (чинників негативно впливу) існуванню виду. Важливим фактором, який впливає на стан популяції дунайського лосося (оптимальний розвиток і ріст), є насиченість води киснем. Забруднення водотоків органічними відходами, паливно-мастильними матеріалами чи іншими небезпечними (отруйними) речовинами призводить до різкого зменшення чисельності внаслідок загибелі великої кількості особин. Значну загрозу становить гідротехнічне будівництво, а також трелювання деревини по гірських потоках, яке підвищує мутність води і погіршує процес дихання риб. Немаловажною небезпечкою є браконьєрство з використанням електроструму, вибухівки й інших заборонених засобів.

Стан вивченості виду. Екологія дунайського лосося в Українських Карпатах вивчена відносно непогано – цьому питанню присвячено кілька десятків наукових праць. Надалі доцільно більш детально дослідити вплив гідрохімічного та гідрологічного режимів на розвиток риб на різних стадіях життєвого циклу.

3. Мета та завдання

– необхідно включити дунайського лосося і до наступного (третього) видання Червоної книги України та до списку регіонально рідкісних видів фауни (затверджується на обласному рівні);

– забезпечити реальну дієву охорону всіма доступними засобами;

– встановити заповідний режим у місцях скупчення значної кількості особин;

– локалізувати до мінімуму процес деградації типових біотопів;

– проводити активну пропаганду серед місцевого населення щодо необхідності збереження виду;

– організувати штучне розведення з подальшим випуском мальків у природу (дунайський лосось є також перспективним видом для акліматизації в холодноводних ставках);

– з'ясувати особливості сучасного поширення та проводити моніторинг динаміки чисельності у просторово-часовому аспекті.

4. Дії по збереженню виду

Необхідно посилити режим охорони відповідних ділянок водойм, заборонити відвідування людьми місць скупчення риб, обмежити окремі види діяльності уздовж річок, які можуть негативно вплинути на життє-

вий цикл дунайського лосося. Посилити контроль за загальним режимом водотоків та унеможливити забруднення русел і прибережних ділянок побутовими й іншими відходами. Серед землекористувачів (місцевого населення) необхідно постійно проводити пропагандистсько-роз'яснювальну роботу (приватні бесіди, виступи в засобах масової інформації, діяльність учнівської молоді в екогуртках тощо) щодо необхідності збереження дунайського лосося. Розробити проектно-кошторисну документацію з метою будівництва в межах НПП "Гуцульщина" відповідного розплідника, розрахованого на одноразову закладку для інкубації до 60000–100000 ікринок.

5. Література

Павлов П.Й. Личинкохордові (асцидії, апендикулярії), безчерепні (головохордові), хребетні (круглороті, хрящові риби, кісткові риби - осет-

рові, оселедцеві, анчоусові, лососеві, харіусові, щукові, умброві). К.: Наук. думка, 1980. 1-351. (Фауна України. - Т. 8. Риби. Вип. 1).
Редкие и исчезающие растения и животные Украины (справ.) / Ред. К.М. Сытник. К.: Наук. думка, 1988. 1-256.
Скільський І.В., Хлус Л.М., Череватов В.Ф., Смірнов Н.А., Чередарик М.І., Худий О.І., Мелешук Л.І. (2007): Червона книга Буковини. Тваринний світ. Чернівці: ДрукАрт. 2 (1): 1-260.
Червона книга України. Тваринний світ / Ред. М.М. Щербак. К.: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1994. 1-464.
Шнаревич И.Д. (1959): Рыбы Советской Буковины. - Животный мир Советской Буковины. Черновцы: ЧГУ. 206-263. (Тр. экспед. по компл. изуч. Карпат и Прикарп. (серия биол. наук). Т. VII).
Шнаревич И.Д. (1968): Биологические основы освоения и воспроизводства рыбных ресурсов рек Украинских Карпат. - Дис. ... докт. биол. наук. Черновцы. 1-539.
Шнаревич И.Д., Мошук К.Д. (1957): К изучению экологии дунайского лосося и его рыбохозяйственного использования на Буковине. - Научн. ежег. за 1956 год / Чернов. госуд. унив. Черновцы. 1 (2): 107-112.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕННЯ ЗАКАЗНИКА "ЗУБРОВИЦЯ" В АСПЕКТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕАКЛІМАТИЗАЦІЇ ЗУБРА НА БУКОВИНІ

В.Д. Солодкий

Державне управління охорони навколишнього природного середовища України у Чернівецькій області

В практиці управління природними ресурсами наразі домінує відомчий підхід, зумовлений недостатньо узгодженими галузевими цілями розвитку народного господарства, неналежно розвиненою нормативною базою тощо. Системний підхід і міжсекторальну співпрацю покладено в основу концепцій сталого розвитку і збереження біорізноманіття та подальшої розробки цих питань (Ріо-де-Жанейро, 1992; Київ, 2003; Белград, 2007). В умовах зростання антропогенного навантаження від правильності визначення напрямків та принципів подальшого ведення лісового господарства, а також ефективності внесення коректив у систему господарських заходів залежить успіх збереження та відновлення ресурсів флори та фауни, екологічної ролі лісів, загальний ефект від природокористування (Солодкий, 2002; 2003).

На Буковині пріоритетне значення в збереженні біорізноманіття, лісових ресурсів, формуванні екомережі та охороні тваринного світу має відновлення та збереження зубра (*Bison bonasus* L.), чисельність якого катастрофічно зменшується. На сьогоднішній день у Буковинських Карпатах та Передкарпатті мешкає майже третина зубрів України – 98 голів. Ще 20 років тому за даними міжнародного переліку на Землі нараховувалося 1770 вільних зубрів, в т.ч. в Україні – 664, Білорусі – 370, Росії – 409 зубрів (Красная книга СССР, 1978, 1984; Червона книга України, 1994).

Актуальність розширення зоологічного заказника "Зубровиця" та досліджень у регіоні зумовлена також тим, що саме тут наразі ініціюється українсько-румунське транскордонне співробітництво щодо узгодження стратегії охорони, збереження та відновлення суб-

популяції зубра за сприяння Всесвітнього Фонду великих рослиноїдних тварин, українських і румунських урядових та неурядових фондів, що дасть можливість забезпечити стійку метапопуляцію зубра в східній частині Карпат (Фурдичко та ін., 2005).

Матеріал і методи

Дослідження здійснювалися на території зоологічного заказника "Зубровиця", що займає 11,7 тисяч гектарів Гільчанського, Банилівського, Лаурського і Межирицького лісництв Сторожинецького держлісгоспу Чернівецького обласного управління лісового і мисливського господарства, Сторожинецького держспецлісгоспу АПК та на території Мигівського, Лопушнянського, Гірсько-Кутського, Долішньо-Шепітського, Чемернарського і Фальківського лісництв Берегометського лісомисливського господарства, що пропонується включити до складу зоологічного заказника.

Вивчення біолого-лісівничих та екологічних питань в ході розширення зоологічного заказника "Зубровиця" базується на дослідженнях еколого-динамічних процесів навколишнього природного середовища та залежних від нього функцій лісових екосистем, і, відповідно, змін у життєдіяльності Буковинської субпопуляції зубра, її стійкості і продуктивності (Солодкий, 2002). Ці процеси та явища є результатом складної взаємодії природних та соціально-економічних факторів, тому потребують системного підходу щодо їх вивчення та врахування отриманих результатів. Буковинське передгір'я, де знаходиться територія зоологічного заказника "Зубровиця" та передбачається його роз-